

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΠΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΕ ΣΤΟ
JOURNAL OF DIVORCE & REMARRIAGE

2018, VOL. 59, NO. 4, 247–281

ISSN: 1050-2556 (Print) 1540-4811 (Online) Journal homepage: <http://www.tandfonline.com/loi/wjdr20>

Κοινή ή Αποκλειστική Φυσική Επιμέλεια: Αποτελέσματα Παιδιών Ανεξάρτητα από τις Σχέσεις Γονέα-Παιδιού, Εισόδημα και Σύγκρουση σε 60 Μελέτες

Λίντα Νίλσεν (Linda Nielsen)

Προς παράθεση του άρθρου: Linda Nielsen (2018) Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes Independent of Parent–Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies, *Journal of Divorce & Remarriage*, 59:4, 247–281, DOI: 10.1080/10502556.2018.1454204

Διαδικτυακός σύνδεσμος άρθρου: <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1454204>

Ημερομηνία δημοσίευσης: 11 Απριλίου 2018

Τμήμα Παιδείας, Πανεπιστήμιο Wake Forest, Winston-Salem, Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Κοινή φυσική επιμέλεια, συνεπιμέλεια (Shared parenting), επιμέλεια τέκνου, διαζύγιο υψηλού βαθμού σύγκρουσης

ΣΥΝΟΨΗ

Συνδέεται η κοινή φυσική επιμέλεια (ΚΦΕ) με καλύτερα ή χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά, σε σύγκριση με την αποκλειστική φυσική επιμέλεια (ΑΦΕ); Πώς επηρεάζονται αυτά τα αποτελέσματα από το οικογενειακό εισόδημα, τη γονική σύγκρουση και την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού; Σε σύγκριση με τα παιδιά σε αποκλειστική φυσική επιμέλεια (ΑΦΕ) σε 60 μελέτες, τα παιδιά σε κοινή φυσική επιμέλεια (ΚΦΕ) είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες σε 34 μελέτες, ίσα

αποτελέσματα σε ορισμένους και καλύτερα αποτελέσματα σε άλλους δείκτες σε 14 μελέτες, ίσα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες σε 6 μελέτες και χειρότερα αποτελέσματα σε 1 δείκτη, αλλά ίσα ή καλύτερα σε όλους τους άλλους δείκτες σε 6 μελέτες. Σε 25 μελέτες, ανεξάρτητα από το οικογενειακό εισόδημα, τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες σε 18 μελέτες, ίσα σε μερικά και καλύτερα σε άλλους δείκτες σε 4 μελέτες, ίσα αποτελέσματα σε 1 μελέτη και χειρότερα αποτελέσματα σε 1 αλλά ίσα ή καλύτερα σε άλλους δείκτες σε 2 μελέτες. Σε 19 μελέτες, ανεξάρτητα από τη γονική σύγκρουση, τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες σε 9 μελέτες, ίσα έως καλύτερα σε 5 μελέτες, ίσα σε 2 μελέτες, και χειρότερα αποτελέσματα σε 1 δείκτη αλλά καλύτερα αποτελέσματα στους άλλους σε 3 μελέτες. Στις 9 μελέτες, ανεξάρτητα από την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού, τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες σε 5 μελέτες, ίσα ή καλύτερα αποτελέσματα σε άλλους δείκτες σε 2 μελέτες και χειρότερα αποτελέσματα σε ένα από τους δείκτες σε 2 μελέτες. Ανεξάρτητα από το εισόδημα, τη σύγκρουση ή την ποιότητα των σχέσεων των παιδιών με τους γονείς τους, γενικά, τα παιδιά σε ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα στους περισσότερους ή σε όλους τους δείκτες.

Τα παιδιά τα πάνε καλύτερα σε οικογένειες κοινής ή αποκλειστικής φυσικής επιμέλειας (ΑΦΕ); Αυτή η ερώτηση αποκτά αυξανόμενη σημασία καθώς η κοινή φυσική επιμέλεια (ΚΦΕ) - όπου τα παιδιά διαβιούν τουλάχιστον το ένα τρίτο του χρόνου με κάθε γονέα - έχει γίνει πιο συχνή στις Ηνωμένες Πολιτείες και στο εξωτερικό. Για παράδειγμα, στο Wisconsin, η ΚΦΕ αυξήθηκε από 5% το 1986 σε περισσότερο από 35% το 2012 (Meyer, Cancian, & Cook, 2017). Ήδη από το 2008, το 46% των γονέων στην πολιτεία της Ουάσιγκτον (George, 2008) και το 30% στην Αριζόνα (Venohr & Kaunelis, 2008) είχαν συμφωνίες ΚΦΕ. Η ΚΦΕ αυξήθηκε σχεδόν στο 50% στη Σουηδία (Bergstrom et al., 2013), 30% στη Νορβηγία (Kitterod & Wiik, 2017) και στην Ολλανδία (Poortman & Gaalen, 2017), 37% στο Βέλγιο (Vanassche, Soderman, DeClerck, & Matthijs, 2017), 26% στο Κεμπέκ και 40% στη Βρετανική Κολομβία (Bala et al., 2017) και 40% στην περιοχή της Καταλονίας της Ισπανίας (Flaguer, 2017). Τουλάχιστον 20 πολιτείες στις Ηνωμένες Πολιτείες εξετάζουν το ενδεχόμενο αναθεώρησης των νόμων περί επιμέλειας για να υποστηρίξουν περισσότερο την ΚΦΕ (Chandler, 2017)

Παρά την αυξανόμενη δημοτικότητά της, η ΚΦΕ συνεχίζει να δημιουργεί διαμάχες σχετικά με δύο σημαντικά ζητήματα: Είναι καλύτερα ή χειρότερα τα αποτελέσματα των παιδιών σε οικογένειες ΚΦΕ από ό,τι σε οικογένειες ΑΦΕ; Εάν τα παιδιά της ΚΦΕ έχουν καλύτερα αποτελέσματα, οφείλεται αυτό κυρίως στο ότι οι γονείς τους ξεκίνησαν με περισσότερα χρήματα, περισσότερη εκπαίδευση, λιγότερες συγκρούσεις, καλύτερες δεξιότητες ως γονείς ή σχέσεις υψηλότερης ποιότητας με τα παιδιά τους από ό,τι οι γονείς της ΑΦΕ;

Συντελεστές εισοδήματος, σύγκρουσης και γονικής ανατροφής - συγκεκριμένα η ποιότητα των σχέσεων γονέα - παιδιού και η ποιότητα των δεξιοτήτων ως γονέα - είναι οι τρεις παράγοντες που συχνά προβάλλονται ως οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά της ΚΦΕ έχουν πιθανώς τα καλύτερα αποτελέσματα (π.χ. Smyth, McIntosh, Emery, & Howarth, 2016). Από αυτήν την άποψη, η ευημερία των παιδιών βασίζεται σε μεγάλο βαθμό όχι στην ΚΦΕ, αλλά στην ανατροφή (Α)

από τους γονείς, το εισόδημα (E) και τις συγκρούσεις (Σ)-- (ΑΕΣ). Σε αυτό το πνεύμα, θα μπορούσαμε να οραματιστούμε αυτό το άρθρο ως «πέλεκυ του ΑΕΣ» που θα σκάψει και θα ξεριζώσει πολλές αβάσιμες υποθέσεις σχετικά με τους ρόλους που παίζουν η ανατροφή, το εισόδημα και οι συγκρούσεις στην εξήγηση των καλύτερων αποτελεσμάτων για τα παιδιά της ΚΦΕ.

Οι πιο περιεκτικές αναλύσεις των ποσοτικών μελετών που συγκρίνουν τα αποτελέσματα των παιδιών σε ΚΦΕ και ΑΦΕ συνόψισαν και τις 40 μελέτες που υπήρχαν κατά τον χρόνο προετοιμασίας των αναλύσεων (Nielsen, 2011, 2014a). Αυτό το άρθρο ενημερώνει πρώτα αυτές τις προηγούμενες αναλύσεις με 20 επιπλέον μελέτες. Στη συνέχεια, το άρθρο ασχολείται με το ερώτημα της ΑΕΣ: Η ποιότητα ανατροφής από τους γονείς, το εισόδημα και η σύγκρουση μεταξύ των γονέων αλλάζουν τα αποτελέσματα για τα παιδιά στις οικογένειες ΚΦΕ και ΑΦΕ; Η ΑΕΣ υπερισχύει της ΚΦΕ;

Προηγούμενες αναλύσεις των αποτελεσμάτων των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ

Υπάρχουν 10 ποιοτικές μελέτες που έχουν συμπεριλάβει 466 παιδιά από έξι διαφορετικές χώρες που έδωσαν συνέντευξη σε ό,τι αφορά στις εμπειρίες και στα συναισθήματά τους σχετικά με τη ζωή τους σε οικογένειες ΚΦΕ ή ΑΦΕ (Birnbau & Saini, 2015). Οι συγγραφείς κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι εμπειρίες των παιδιών σε ΚΦΕ ήταν «μικτές και ποικίλες» και σχετίζονται με την ποιότητα των σχέσεών τους με τους δύο γονείς και την «ευελιξία / ακαμψία» της ρύθμισης ανατροφής. Όπως συμβαίνει πάντα στις ποιοτικές μελέτες, η αδυναμία αυτών των 10 μελετών είναι ότι δεν υπήρχαν αντικειμενικοί, ποσοτικοί δείκτες, γι' αυτό οι 60 ποσοτικές μελέτες προσφέρουν πιο αξιόπιστα δεδομένα.

Υπάρχουν προς το παρόν μόνο δύο μετα-αναλύσεις που συγκρίνουν τα αποτελέσματα παιδιών στις οικογένειες στην ΚΦΕ και ΑΦΕ (Baude, Pearson, & Drapeau, 2016; Bauserman, 2002). Οι Baude et al. (2016) αξιολόγησαν μόνο 16 από τις 55 μελέτες που δημοσιεύθηκαν στα Αγγλικά σε ακαδημαϊκά περιοδικά που ήταν διαθέσιμες κατά τη στιγμή της ανάλυσής τους. Και στις 16 μελέτες, η ΚΦΕ ορίστηκε συγκεκριμένα ως διαβίωση τουλάχιστον 30% του χρόνου με κάθε γονέα, αν και στις περισσότερες μελέτες τα παιδιά ζούσαν εξίσου και με τους δύο γονείς. Τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα από τα παιδιά της ΑΦΕ σε όλους τους δείκτες ευημερίας. Ομοίως, σε μια πολύ παλαιότερη μετα-ανάλυση 21 μελετών που δημοσιεύθηκαν μεταξύ 1988 και 1999, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν τα καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες, εκτός από τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα όπου τα παιδιά ΚΦΕ και ΑΦΕ δεν ήταν σημαντικά διαφορετικά (Bauserman, 2002). Το πλεονέκτημα της ΚΦΕ διατηρήθηκε ακόμη και μετά την κατηγοριοποίηση των επιπέδων της γονικής σύγκρουσης. Επειδή αυτές οι μελέτες χρονολογούνται έως και 30 χρόνια πριν σε μια εποχή που η ΚΦΕ ήταν εξαιρετικά σπάνια, η ΚΦΕ ορίστηκε ως διαβίωση τουλάχιστον 25% χρόνο με κάθε γονέα. Δεν ήταν όλες οι μελέτες δημοσιευμένα άρθρα. Μερικές ήταν διατριβές. Ο Bauserman (2002) αντιμετώπισε αυτήν την πιθανή αδυναμία αναλύοντας τα δεδομένα από δημοσιευμένα άρθρα και διατριβές ξεχωριστά. Δεν βρήκε σημαντική διαφορά στα μεγέθη των αποτελεσμάτων.

Και στις δύο μετα-αναλύσεις οι διαφορές μεταξύ της ευημερίας των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ ήταν στατιστικά σημαντικές, αλλά τα μεγέθη της επίδρασης ήταν μικρά. Ο Bauserman (2002) το απέδωσε στο μικρό μέγεθος των δειγμάτων. Οι Baude et al. (2016) απέδωσε τα μικρά μεγέθη επίδρασης στις διαφορές στα δείγματα. Για παράδειγμα, τα μεγέθη επίδρασης ήταν πολύ μεγαλύτερα για παιδιά της ΚΦΕ όταν τα δείγματα προέρχονταν από σχολεία από ό, τι όταν

δείγματα προέρχονταν από κλινικούς πληθυσμούς οικογενειών που ζητούσαν βοήθεια. Οι Baude et al. τόνισαν, επίσης, ότι τα μεγέθη επίδρασης ήταν σημαντικά μεγαλύτερα για τα παιδιά της ΚΦΕ που ζούσαν περισσότερο από 40% χρόνο με κάθε γονέα από ό, τι για τα παιδιά της ΚΦΕ που ζούσαν 30% έως 39% με κάθε γονέα.

Εκτός από αυτές τις δύο μετα-αναλύσεις, αρκετά άρθρα έχουν συνοψίσει ένα μικρό μέρος των μελετών που συγκρίνουν τα αποτελέσματα των παιδιών της ΚΦΕ και της ΑΦΕ. Για παράδειγμα, όταν οι Fehlberg, Smyth, Maclean και Roberts, (2011) και Trinder (2010) έγραψαν τις περιλήψεις τους, υπήρχαν 39 μελέτες που συνέκριναν τα αποτελέσματα των παιδιών της ΚΦΕ και της ΑΦΕ (Nielsen, 2011). Οι Fehlberg και Trinder περιελάμβαναν μόνο 5 από τις 39 μελέτες. Ομοίως, «παρουσιάζοντας λεπτομερώς το τρέχον σώμα της βιβλιογραφίας» (σελ. 156) οι McIntosh και Smyth (2012) περιελάμβαναν μόνο 5 από τις 40 μελέτες που δημοσιεύθηκαν σε ακαδημαϊκά αξιολογημένα (peer-reviewed) περιοδικά (Nielsen, 2013). Πιο πρόσφατα, οι Smyth et al. (2016) περιελάβαν μόνο 17 από τις 42 μελέτες που ήταν διαθέσιμες εκείνη την εποχή σε επιστημονικά περιοδικά, δηλώνοντας ότι είχαν «πραγματοποιήσει μια συνολική και ολοκληρωμένη ανάλυση των μελετών των ρυθμίσεων κοινού (shared: μοιρασμένου) χρόνου μετά τον χωρισμό» (σελ. 123).

Προκαλώντας περισσότερη ανησυχία, ορισμένες από αυτές τις ερευνητικές περιλήψεις ανέφεραν λανθασμένα τα ευρήματα από αρκετές από τις πιο σημαντικές μελέτες. Για παράδειγμα, ο Smyth και οι συν-συγγραφείς του (2016) ανέφεραν τη μελέτη των Buchanan et al. (1996) ως ότι διαπίστωσαν ότι η ΚΦΕ «λειτουργεί άσχημα για παιδιά που εκτίθενται σε πικρή και χρόνια ένταση» (σελ. 121). Αυτό δεν είναι σωστό. Η Buchanan και οι συνάδελφοί της κατέληξαν στο συμπέρασμα: «Δεν διαπιστώσαμε ότι οι έφηβοι διπλής κατοικίας [ΚΦΕ] ήταν ιδιαίτερα επιρρεπείς σε δυσκολίες προσαρμογής κάτω από καταστάσεις υψηλής διαγονεϊκής σύγκρουσης» (σελ. 257). Ομοίως, οι Smyth et al. (2016) ανέφεραν τη μετα-ανάλυση του Bauserman (2002) ως διαπίστωση ότι η ΚΦΕ «μπορεί να παρατείνει ή να εντείνει την έκθεση των παιδιών σε γονικές συγκρούσεις, παραμέληση, βία, κακοποίηση ή ψυχοπαθολογία» (σελ. 120). Αυτό δεν είναι σωστό. Ο Bauserman (2002) κατέληξε στο ακριβώς αντίθετο συμπέρασμα: «Η έρευνα που εξετάστηκε εδώ δεν υποστηρίζει ισχυρισμούς επικριτών της κοινής επιμέλειας ότι τα παιδιά της από κοινού επιμέλειας είναι πιθανό να εκτεθούν σε περισσότερες συγκρούσεις ή διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο προβλημάτων προσαρμογής λόγω της αναγκαιότητας προσαρμογής σε δύο νοικοκυριά ή αίσθημα διχασμού μεταξύ των γονέων» (σελ. 99). Με βάση την περίληψή τους για 17 από τις 42 διαθέσιμες μελέτες με ακαδημαϊκή αξιολόγηση, οι Smyth et al. (2016) απέρριψαν τις μελέτες της ΚΦΕ ως «τέλμα». "Με απλά λόγια, η διεθνής βιβλιογραφία φαίνεται να περιλαμβάνει - στην καλύτερη περίπτωση - μια διαφορετική συλλογή μερικώς αλληλεπικαλυπτόμενων ερευνών με μικρή σύγκλιση μεταξύ των διαφόρων γραμμών έρευνας" (σελ. 135).

Ένας από τους συν-συγγραφείς του Smyth, ο Emery, έχει προχωρήσει περισσότερο στις παρουσιάσεις του σχετικά με την έρευνα της ΚΦΕ στα μέσα ενημέρωσης και σε σεμινάρια για επαγγελματίες οικογενειακού δικαστηρίου και ψυχικής υγείας. Μετά το βέτο του κυβερνήτη της Φλόριντα για το νομοσχέδιο κοινής ανατροφής (shared parenting), ο Emery φέρεται να δήλωσε στο Florida Sun ότι οι μελέτες της ΚΦΕ «βασίζονται σε μικρά δείγματα» και ότι «μόνο το 10%» των παιδιών ζουν σε αυτές τις οικογένειες. "Τα προβλήματα με την κοινή επιμέλεια υπερτερούν των οφελών. Τα παιδιά υποφέρουν σε ρυθμίσεις κοινής επιμέλειας." Οι ζωές τους «μοιάζουν με εκείνες των ταξιδιωτών πωλητών». «Τα μαθήματα, τα ρούχα, τα αθλητικά παπούτσια ή το κλαρινέτο είναι πάντα στο άλλο σπίτι. Τα παιδιά ζουν συχνά κάτω από δύο σύνολα κανόνων, μερικές φορές με τρομερές συνέπειες" (Presson, 2016). Προειδοποιώντας για τους κινδύνους της ΚΦΕ στο βιβλίο του, ο Emery (2016a) επανέλαβε ότι υπάρχει «μόνο ένα μικρό σώμα λογικών μελετών» (σελ. 72) σχετικά με το πώς τα πάνε τα

παιδιά στην ΚΦΕ και ότι «η σύγκρουση είναι πιο επιζήμια για τα παιδιά από το να έχουν μόνο μια περιορισμένη σχέση με τον άλλο γονέα σας» (σελ. 51). Σε σεμινάρια έχει ανακοινώσει ότι υπάρχει μια πρόσφατη μελέτη που δείχνει ότι «τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν χειρότερα ψυχοκοινωνικά αποτελέσματα» (Emery & Pruett, 2015), και ότι σε αυτή τη “ωραία νέα μελέτη διαφορετικών ρυθμίσεων επιμέλειας που βλέπει 9 χρόνια στο μέλλον,” έχοντας έναν πολύ εμπλεκόμενο πατέρα όταν η σύγκρουση μεταξύ των γονέων ήταν υψηλή οδήγησε σε χειρότερα αποτελέσματα σε αυτήν την 9ετή διαμήκη (longitudinal) μελέτη (Emery, 2016b, διαφάνεια 133). Αυτό είναι λάθος. Στη μελέτη που ανέφερε (Modecki, Hagan, Sandler & Wolchik, 2015), δεν υπήρχαν παιδιά της ΚΦΕ. Όλα τα παιδιά ήταν σε οικογένειες ΑΦΕ που ζούσαν με τη μητέρα τους και η «υψηλού βαθμού συμμετοχή» μερικές φορές περιελάμβανε επιστολές και τηλεφωνικές κλήσεις, χωρίς επαφή πρόσωπο με πρόσωπο.

Η εσφαλμένη αναφορά, η υπερβολή, η διαστρέβλωση, ή η παράλειψη δεδομένων με τρόπους που υποστηρίζουν μόνο μία άποψη έχουν αναφερθεί από τους Emery et al (2016) ως “scholar advocacy”^A (μεροληπτική προβολή επιστημονικής έρευνας) και από την Nielsen (2014b) ως “woozling”^B (φαινόμενο της αυθαίρετης δήλωσης). Όπως οι Emery et al. (2016) το έθεσαν, «Πρέπει να προσέχουμε σχετικά με το να αφήνουμε την πόρτα ανοιχτή στους scholar advocats (μεροληπτικούς χρήστες επιστημονικής έρευνας) να προωθούν ψευδείς ή παραπλανητικούς ισχυρισμούς» (σελ. 137). «Το να κάνεις ισχυρούς ισχυρισμούς που ξεπερνούν τα εμπειρικά στοιχεία είναι παραβίαση ίσως του πιο βασικού κανόνα της επιστήμης: του να κάνεις συνεχείς προσπάθειες για τη διατήρηση της αντικειμενικότητας» (σελ. 135). Ειδικά όταν υποτίθεται ότι παρουσιάζουν περιλήψεις έρευνας ή όταν κάνουν δηλώσεις στα μέσα ενημέρωσης ή προσφέρουν συμβουλές σε επαγγελματίες που υποτίθεται ότι βασίζονται σε περιλήψεις της υπάρχουσας έρευνας, οι υπεύθυνοι επιστήμονες αναφέρουν τα δεδομένα όσο το δυνατόν ακριβέστερα, περιλαμβάνοντας τα αποτελέσματα όλων των μελετών και το καθιστούν σαφές,

A. Scholar-advocacy bias (Μεροληπτική προβολή επιστημονικής έρευνας): Η ακούσια ή εκούσια χρήση της έρευνας των κοινωνικών επιστημών ώστε να “νομιμοποιηθούν” μεροληπτικοί (advocacy) ισχυρισμοί, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η συνάφεια, η ποιότητα, η χρησιμότητα και οι περιορισμοί των μελετών.

B Wozzling (Φαινόμενο της Αυθαίρετης Δήλωσης): Η διαδικασία μέσω της οποίας λανθασμένα, μεροληπτική ή παρερμηνευμένη έρευνα επαναλαμβάνεται και παρερμηνεύεται τόσο συχνά που τελικά γίνεται ευρέως αποδεκτή ως αληθής.

Woozle: Η ιδέα ή η πεποίθηση που γίνεται ευρέως αποδεκτή, ακόμη κι αν δεν έχει ισχυρές βάσεις σε έρευνα

ειδικά στα μέσα ενημέρωσης, όταν εκφράζουν μια προσωπική γνώμη που δεν υποστηρίζεται από το υπάρχον σώμα έρευνας - ή υποστηρίζεται από περιορισμένο μόνο αριθμό μελετών.

Για να αντιμετωπιστούν αυτές οι ανησυχίες σχετικά με τα δεδομένα «woozling» (παραποιημένα δεδομένα λόγω του φαινομένου της αυθαίρετης δήλωσης) και το “scholar advocacy” (μεροληπτική προβολή επιστημονικής έρευνας), αυτό το άρθρο περιλαμβάνει και τις 60 μελέτες που έχουν συγκρίνει τα αποτελέσματα των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ και έχει σημειώσει εκείνες τις μελέτες που παραγγέλθηκαν και δημοσιεύθηκαν από κυβερνητικούς φορείς αντί του να δημοσιευτούν σε ακαδημαϊκά περιοδικά.

Επιλογή των 60 μελετών

Για τον εντοπισμό σχετικών μελετών, πραγματοποιήθηκε αναζήτηση σε τρεις βάσεις δεδομένων - PsycINFO, Social Science Citation Index και ProQuest Social Science. Οι βασικές λέξεις αναζήτησης ήταν: κοινή φυσική επιμέλεια, συνεπιμέλεια (shared parenting), κοινή φροντίδα, επιμέλεια και εισόδημα, σχέδια ανατροφής και εισόδημα, και εισόδημα και ευημερία των παιδιών. Σε οκτώ περιοδικά που είναι πιθανό να δημοσιεύσουν άρθρα σε αυτά τα θέματα έγινε αναζήτηση και στον ιστότοπο κάθε περιοδικού: *Journal of Family Psychology*, *Child Development*, *Journal of Marriage and Family*, *Child Custody*, *Family Court*

Review, Family Relations, Journal of Divorce & Remarriage, and Psychology, Public Policy, and Law. Τα άρθρα επιλέχθηκαν με βάση το αν είχαν αναλύσει στατιστικά ποσοτικά δεδομένα που αφορούσαν τις ερωτήσεις που παρουσιάστηκαν στην αρχή αυτού του άρθρου. Εξήντα μελέτες εντοπίστηκαν και όλες συμπεριλήφθηκαν, καταγράφοντας έτσι όλα τα δεδομένα που έχουν δημοσιευτεί στα Αγγλικά σε ακαδημαϊκά περιοδικά ή σε εκθέσεις που έχουν παραγγελλεί από το κράτος. Όπως προαναφέρθηκε, η εξαίρεση οποιασδήποτε από αυτές τις μελέτες θα μπορούσε ενδεχομένως να προκαλέσει προκατάληψη στην ανάλυση.

Επισκόπηση των μελετών

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1, στις 60 μελέτες τα παιδιά κυμαίνονταν σε ηλικία από βρέφη έως νεαροί ενήλικες, με μεγέθη δείγματος που κυμαίνονταν από 21 έως 51.802. Τα δεδομένα προήλθαν από οκτώ χώρες και από διάφορες πηγές: αρχεία δικαστηρίων, κέντρα διαμεσολάβησης και παροχής συμβουλών, δημόσια σχολεία, δείγματα ευκολίας και μαθήματα κολλεγίων. Όλες οι μελέτες δημοσιεύθηκαν σε επιστημονικά περιοδικά με ακαδημαϊκή αξιολόγηση (peer-reviewed), με εξαίρεση επτά μελέτες που παραγγέλθηκαν και δημοσιεύθηκαν από την αυστραλιανή κυβέρνηση (υποδηλώνονται ως "gov"). Παρόλο που αυτές οι επτά μελέτες δεν είχαν το όφελος της τυφλής αξιολόγησης από ακαδημαϊκούς, όπως τα άρθρα σε ακαδημαϊκά περιοδικά, περιλαμβάνονται επειδή βασίζονται σε μεγάλα, εθνικά αντιπροσωπευτικά δείγματα και επειδή διεξήχθησαν σε ερευνητικά ιδρύματα.

Τα δεδομένα από τις 60 μελέτες ομαδοποιούνται σε πέντε ευρείες κατηγορίες παιδικής ευημερίας παρόμοιες με τις κατηγορίες που χρησιμοποίησαν οι Bauserman (2002) και Baude et al. (2016) στις μετα-αναλύσεις τους: (1) ακαδημαϊκά ή γνωστικά αποτελέσματα, τα οποία περιλαμβάνουν βαθμούς, προσοχή στην τάξη και εξετάσεις γνωστικής ανάπτυξης (2) συναισθηματικά ή ψυχολογικά αποτελέσματα, που περιλαμβάνουν αίσθημα κατάθλιψης, άγχος ή δυσαρέσκεια με τη ζωή τους ή χαμηλή αυτοεκτίμηση

Μελέτη	Παράγοντες που μελετήθηκαν	Αριθμός Παιδιών		Ηλικίες	Εκπαιδευτική και γνωστική ανάπτυξη	Κατάθλιψη, άγχος, συνολική ικανοποίηση, αυτοεκτίμηση	Συμπεριφορά προς συνομήλικους, χρήση ουσιών, υπερδραστικότητα	Υγεία και ψυχοσωματικά προβλήματα	Σχέσεις γονέα-παιδιού / άλλες οικογενειακές σχέσεις
		σε ΚΦΕ	σε ΑΦΕ						
Buchanan	= C = \$	51	168 με την μητέρα 62 με τον	13 - 16	Καλύτερα	Καλύτερα	Καλύτερα	Καλύτερα	Καλύτερα

Jablonska		443	2920	14–15			Καλύτερη συμπεριφορά, ίδια επίπεδα κατανάλωσης ποτού	Καλύτερα		
Janning	= \$	5	17	Φοιτητές					Καλύτερα	
Jappens		176	707	10–25					Καλύτερα με παπούδες	
Laftman	\$* P > C * =	1573	1584	15–16		Καλύτερα		Καλύτερα	Καλύτερα	
Lee	\$	20	39	6–12			Καλύτερα			
Nilsen	> \$*	398	1223	16–19		Καλύτερα	Καλύτερα			
Pearson	C > \$	62	459	9–12		Καλύτερα	Καλύτερα			
Shiller	= C	20	20	6–11			Καλύτερα			
Turunen	C \$* P	387	758	10–18		Καλύτερα				
Turunen	< C \$	240	567	10–18		Καλύτερα				
Wadsby	> \$	324	736	17–18		Καλύτερα				
Westphal	C \$ *	1076	2767	10-18					Καλύτερα με παπούδες	
ΚΦΕ με ίδια ή καλύτερα αποτελέσματα από την ΑΦΕ: 14 μελέτες										
Bergstrom κ. α. (2013)		17350	43452	12–15	Ίδια	Καλύτερα		Καλύτερα	Καλύτερα	
Bergstrom (2015)	\$* P	15633	29468	12 & 15	Ίδια	Καλύτερα Καλύτερη αυτοεκτίμηση, Ίδια ικανοποίηση από την ζωή		Καλύτερα		
Bastaits & Mortelmans (2016)	\$ = C > \$	138	238	10–18		Ίδια προς καλύτερα	Ίδια		Καλύτερα	
Drapeau	*	37	75	8–12					Ίδια στοργή, καλύτερα όρια	
Donnelly	= C	12	88	6–18						
Fransson	≠ \$	497	854	10–18		Ίδια ψυχολογικά, καλύτερα ως προς το stress	Ίδια ως προς την κατανάλωση ποτών, καλύτερα ως προς το κάπνισμα και το bullying	Καλύτερα	Καλύτερα	
Havermans	C > \$	224	446	11–19	Ίδια				Καλύτερα	

Kaspiew (gov)	= C > \$	947	3513		Ίδια κατά την μητέρα, καλύτερα κατά τον πατέρα	Ίδια κατά την μητέρα, καλύτερα κατά τον πατέρα			Καλύτερα με παπούδες	
Luepnitz	< C = \$ > C + > \$	22	30	8-13		Ίδια			Καλύτερα	
Melli		597	595	1-16		Ίδια		Καλύτερα	Καλύτερα	
Neoh		27	40	8-15		Ίδια		Καλύτερα		
					Ίδια κατά την μητέρα, καλύτερα κατά τον πατέρα					
Qu & Weston (2010) (κυβ.)	= C \$	1000	4320	1-17				Καλύτερα		
Qu κ.α. (2014) (κυβ.)	= C \$	720	2354	4-17			Ίδια	Ίδια		
Spruijt	< C = \$	135	400	10-16	Ίδια	Ίδια	Ίδια		Καλύτερα με μπαμπά & θετή μαμά	
Ίδια αποτελέσματα μεταξύ ΚΦΕ & ΑΦΕ: 6 μελέτες										
Bastais κ.α. (2014)	> \$ P	139	227		Ίδια					
Cashmore		26	110	Εφηβεία	Ίδια					
Faust	C+ = C + = \$	34	35	2-19	Ίδια	Ίδια				
Johnston		28	69	9-15	Ίδια	Ίδια				
Kline	= C+ > \$	35	65	4-12	Ίδια	Ίδια				
Pearson	C > \$	9	83	9-12	Ίδια	Ίδια				
ΚΦΕ με χειρότερα αποτελέσματα σε 1 μετρική: 6 έρευνες										
Lodge (κυβ.)	= C > \$	105	398 με την μητέρα, 120 με τον πατέρα	12-18	Ίδια		Καλύτερα για τα κορίτσια, χειρότερα για τα αγόρια		Καλύτερα για γονείς, παπούδες και θετούς γονείς	
Sandler	< C + P	67	74	12-14			Ανάμεικτα		Ανάμεικτα	

Sodermans	C \$* P	104	330 με την μητέρα, 70 με τον πατέρα	14–21	Ανάμεικτα ως προς την κατάθλιψη, ίδια ως προς την ικανοποίηση από την ζωή Χειρότερα για τα κορίτσια, καλύτερα για τα αγόρια				
Vanassche	= C + >\$ P	395	1045	12–19	Ανάμεικτα για προνήπια, ίδια για παιδιά προσχολικής ηλικίας				Καλύτερα με τον πατέρα, ίδια με την μητέρα
McIntosh (κυβ.)	< C* > \$ *	Ηλικίες 2–3: 20, Ηλικίες 4–5: 60	Ηλικίες 2–3: 232, Ηλικίες 4–5: 870	2–5				Ίδια έως καλύτερα για όλες τις ηλικίες	
Tornello	> C > \$	174	1880	0–5	Ίδια	Καλύτερη ανάπτυξη	κοινωνική	Ίδια	Ανάμεικτα ως προς την βρεφική προσκόληση
<i>Σημείωση:</i>									
<i>Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των αποτελεσμάτων για ΚΦΕ και ΑΦΕ εξαρτώνται από παράγοντες όπως το φύλο, η προσωπικότητα ή η ηλικία.</i>									
C	Συσχέτιση μεταξύ σύγκρουσης και ευημερίας των παιδιών συμπεριλήφθηκε στη μελέτη.								
C*	Η γονική σύγκρουση σε ΚΦΕ και ΑΦΕ συνεκτιμήθηκε στατιστικά στην ανάλυση.								
C+	Ερευνητές διευκρίνισαν ότι οι γονείς πολύ υψηλής σύγκρουσης σε δικαστικές διαφορές κατά την επιμέλεια ήταν σε αυτήν τη μελέτη								
+C	Δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις διενέξεις σε ΚΦΕ και ΑΦΕ.								
<C	Οι γονείς σε ΚΦΕ είχαν σημαντικά λιγότερες συγκρούσεις από τους γονείς σε ΑΦΕ.								
>C	Οι γονείς σε ΚΦΕ είχαν περισσότερες συγκρούσεις από τους γονείς σε ΑΦΕ.								
\$	Συσχέτιση μεταξύ εισοδήματος και της ευημερία των παιδιών συμπεριλήφθηκε στη μελέτη.								
\$=	Δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές εισοδήματος στους γονείς σε ΚΦΕ και ΑΦΕ.								
\$≠	Εισόδημα που δεν είναι ίδια, Γονείς με ΚΦΕ είχαν υψηλότερα εισοδήματα από τους γονείς με ΑΦΕ.								
\$*	Οι διαφορές εισοδήματος συνεκτιμήθηκαν στη στατιστική ανάλυση πριν από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων.								
P	Η ποιότητα σχέσης γονέα-παιδιού συνεκτιμήθηκε πριν από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων.								
κυβ.	Μελέτη δημοσιευμένη από την κυβέρνηση (Αυστραλία), όχι σε ακαδημαϊκό περιοδικό με κριτές.								

(3) προβλήματα συμπεριφοράς, που περιλαμβάνουν κακή συμπεριφορά στο σπίτι ή στο σχολείο, υπερκινητικότητα και εφηβική χρήση ναρκωτικών, νικοτίνης ή αλκοόλ (4) συνολική σωματική υγεία ή σωματικά προβλήματα που σχετίζονται με το στρες (π.χ. προβλήματα ύπνου ή πεπτικού συστήματος, πονοκεφάλους) και (5) την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού, η οποία περιλαμβάνει το πόσο καλά επικοινωνούν και πόσο κοντά αισθάνονται στους γονείς τους.

Η δεύτερη στήλη στον Πίνακα 1 παρέχει πολύ πιο λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τους πολλούς διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι ερευνητές αντιμετώπισαν το οικογενειακό εισόδημα, τη γονική σύγκρουση και την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού στη μελέτη τους. Αυτό το επίπεδο λεπτομέρειας έπρεπε να παρέχεται χρησιμοποιώντας έναν αριθμό διαφορετικών συμβόλων στον πίνακα, καθώς δεν ήταν δυνατόν να συμπεριληφθούν όλες αυτές οι πληροφορίες στο σώμα αυτού του άρθρου.

Σε 44 από τις 60 μελέτες, οι ερευνητές εξέτασαν την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού, οικογενειακό εισόδημα ή γονική σύγκρουση (οι παράγοντες της ΑΕΣ) με τρόπους που επέτρεψαν να αξιολογηθεί ξεχωριστά ο αντίκτυπος της ρύθμισης επιμέλειας. Αυτό επιτεύχθηκε με έναν από τους δύο τρόπους. Ο πρώτος ήταν να συμπεριληφθούν στη στατιστική ανάλυση οι πληροφορίες σχετικά με το εισόδημα των γονέων, τη σύγκρουση ή την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού της ΚΦΕ και ΑΦΕ. Αυτό οδήγησε σε στατιστικά μοντέλα όπου τα αποτελέσματα του εισοδήματος, της σύγκρουσης ή της ποιότητας της σχέσης θα μπορούσαν να εκτιμηθούν ξεχωριστά από τη ρύθμιση επιμέλειας. Αυτές οι μελέτες έχουν υποδηλωθεί με αστερίσκο P* για την ποιότητα σχέσης γονέα-παιδιού, \$* για το εισόδημα και C* για την σύγκρουση μεταξύ των γονέων. Οι μελέτες που περιλάμβαναν περισσότερους του ενός από τους τρεις παράγοντες στη στατιστική ανάλυση αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής επειδή αποκλείουν την ποιότητα των γονέων, το εισόδημα και τη σύγκρουση ως πιθανές εξηγήσεις για τα αποτελέσματα των παιδιών. Η δεύτερη προσέγγιση ήταν να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα σε δείγματα όπου τα εισοδήματα των γονέων της ΚΦΕ και ΑΦΕ ή τα επίπεδα σύγκρουσης ή οι σχέσεις γονέα-παιδιού δεν διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους. Αυτές οι μελέτες σημειώνονται = \$ ή = C, που σημαίνει ίσο εισόδημα ή ίση σύγκρουση.

Άλλες πληροφορίες σχετικά με το εισόδημα και τις συγκρούσεις παρέχονται στη δεύτερη στήλη του Πίνακα 1 και ορίζονται με διάφορα σύμβολα για άτομα που θέλουν να μάθουν περισσότερα για κάθε μεμονωμένη μελέτη. Μελέτες όπου οι γονείς της ΚΦΕ είχαν σημαντικά υψηλότερα εισοδήματα από τους γονείς της ΑΦΕ σημειώνονται > \$ για μεγαλύτερο εισόδημα, έναντι = \$ για ίσα εισοδήματα μεταξύ των δύο ομάδων. Όσον αφορά τη σύγκρουση, όταν οι ερευνητές ανέφεραν συγκεκριμένα ότι υπήρχαν γονείς στη μελέτη που ήταν, επί του παρόντος ή προηγουμένως, σε δικαστικές διαφορές για την επιμέλεια, η μελέτη χαρακτηρίζεται C+, που σημαίνει υψηλή σύγκρουση και δικαστικές διαφορές. Όταν οι γονείς της ΚΦΕ είχαν σημαντικά λιγότερες συγκρούσεις από τους γονείς της ΑΦΕ, η μελέτη χαρακτηρίζεται <C. Ορισμένες μελέτες διερεύνησαν τον τρόπο με τον οποίο το εισόδημα, η σύγκρουση ή η ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού επηρεάζουν την ευημερία των παιδιών στις οικογένειες της ΚΦΕ και της ΑΦΕ, αλλά χωρίς να συγκρίνουν τις δύο ρυθμίσεις επιμέλειας μεταξύ τους. Αυτές οι μελέτες σημειώνονται με \$ (χρήματα), C (σύγκρουση) ή P (σχέσεις γονέα-παιδιού).

Θετικά αποτελέσματα για παιδιά σε κοινή φυσική επιμέλεια (ΚΦΕ) (Joint Physical Custody, JPC)

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1, σε 34 από τις 60 μελέτες τα παιδιά κοινής φυσικής επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες ευημερίας, σε σχέση με τα παιδιά αποκλειστικής φυσικής επιμέλειας (ΑΦΕ) (Sole Physical Custody, SPC). Σε 14 μελέτες, τα παιδιά κοινής φυσικής επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε κάποια μέτρα και ίσα αποτελέσματα σε άλλα. Σε έξι μελέτες, τα παιδιά ΑΦΕ και ΚΦΕ δεν διέφεραν σημαντικά για οποιοδήποτε δείκτη της μελέτης. Σε έξι άλλες μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν χειρότερα αποτελέσματα σε έναν από τους δείκτες, αλλά ίσα ή καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους άλλους δείκτες. Σε καμία από τις 60 μελέτες δεν ήταν τα αποτελέσματα χειρότερα για τα ΚΦΕ παιδιά σε όλους τους δείκτες ευημερίας.

Τα παιδιά ΚΦΕ και ΑΦΕ ομοιάζαν περισσότερο (είχαν τα πιο «ίσα» αποτελέσματα) όσον αφορά το ακαδημαϊκό επίτευγμα ή τις γνωστικές δεξιότητες: σε επτά μελέτες ήταν ισάξια και σε τρεις μελέτες τα παιδιά ΚΦΕ είχαν τα καλύτερα αποτελέσματα. Αυτό συμβαδίζει με τη μετα-ανάλυση του Bauserman (2002), όπου δεν υπήρξαν σημαντικές διαφορές στο ακαδημαϊκό επίτευγμα μεταξύ των παιδιών σε ΚΦΕ και ΑΦΕ. Αυτό υποδηλώνει ότι η ρύθμιση επιμέλειας μπορεί να έχει τον λιγότερο αντίκτυπο στη σχολική απόδοση των παιδιών ή στη γνωστική τους ανάπτυξη, σε σύγκριση με άλλους τομείς της ζωής τους.

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα για τα παιδιά ΚΦΕ ήταν οι καλύτερες οικογενειακές σχέσεις. Σε 22 από τις 23 μελέτες που αξιολόγησαν τους οικογενειακούς δεσμούς, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν στενότερες, πιο επικοινωνιακές σχέσεις και με τους δύο γονείς. Η μία εξαίρεση συζητείται στην ενότητα σχετικά με τα αρνητικά αποτελέσματα ΚΦΕ (Sandler, Wheeler, & Braver, 2013). Αξίζει να σημειωθεί ότι η μεγαλύτερη από αυτές τις μελέτες συνέκρινε 2.206 περιπτώσεις ΚΦΕ και 25.578 εφήβους που συμμετείχαν στην Έρευνα Συμπεριφοράς Υγείας του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας από 36 διαφορετικές χώρες (Bjarnason & Arnarsson, 2011). Ομοίως, και στις τέσσερις μελέτες παππούδων, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν τις πιο στενές σχέσεις (Jappens & Bavel, 2016; Kaspiw et al., 2009; Lodge & Alexander, 2010; Westphal, Poortman, & Van Der Lippe, 2015). Αυτά τα ευρήματα έχουν σημασία, επειδή τα παιδιά που έχουν στενές σχέσεις με τους παππούδες τους, μετά το χωρισμό των γονιών τους, προσαρμόζονται καλύτερα συναισθηματικά και συμπεριφορικά, σε σχέση με αυτά που δεν έχουν στενές σχέσεις (Jappens, 2018).

Το επόμενο μεγαλύτερο πλεονέκτημα για τα παιδιά ΚΦΕ ήταν η καλύτερη σωματική και ψυχική υγεία. Σε 13 από τις 15 μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ ήταν σωματικά πιο υγιή και είχαν λιγότερα ψυχοσωματικά και σωματικά προβλήματα που σχετίζονται με το στρες (αϋπνία, εντερικά προβλήματα, πονοκεφάλους κ.λπ.) Σε 24 από τις 40 μελέτες που αξιολόγησαν τη συναισθηματική υγεία (κατάθλιψη, ικανοποίηση ζωής, άγχος και αυτοεκτίμηση), τα παιδιά JPC είχαν τα καλύτερα αποτελέσματα και σε 12 μελέτες δεν υπήρξαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων. Σε 6 από τις 40 μελέτες συναισθηματικής ευεξίας, τα αποτελέσματα ήταν «ανάμεικτα» ανάλογα με το φύλο του παιδιού και με ποιο δείκτη συναισθηματικής ευεξίας αξιολογήθηκαν. Αυτές οι έξι μελέτες περιγράφονται στην επόμενη ενότητα.

Τα παιδιά ΚΦΕ ήταν επίσης καλύτερα προσαρμοσμένα από τα παιδιά ΑΦΕ κατά την εφηβεία σε μια σειρά δεικτών. Είκοσι τέσσερις μελέτες αξιολόγησαν πολλαπλές διαστάσεις της συμπεριφοράς των εφήβων: ποτό, κάπνισμα, χρήση ναρκωτικών, επιθετικότητα, εκφοβισμό (bullying), διάπραξη εγκληματικών πράξεων και κακή σχέση με τους συνομηλίκους. Σε 21 από τις 24 μελέτες, οι έφηβοι ΚΦΕ ήταν πιο καλά προσαρμοσμένοι από τους εφήβους ΑΦΕ. Σε τρεις μελέτες οι διαφορές μεταξύ των εφήβων ΚΦΕ και ΑΦΕ εξαρτήθηκαν από το φύλο ή από το μέτρο αξιολόγησης.

Αντιπροσωπευτικές μελέτες

Τέσσερις από τις 40 μελέτες που αξιολόγησαν τη συναισθηματική ή συμπεριφορική ευεξία παρουσιάζονται εν συντομία εδώ για να δείξουν το ευρύ φάσμα συμπεριφορών που εξερεύνησαν οι ερευνητές. Σε ένα εθνικά αντιπροσωπευτικό δείγμα παιδιών από τη Σουηδία **ηλικίας 3 έως 5 ετών, τα 136 παιδιά ΚΦΕ προσαρμόστηκαν καλύτερα από τα 151 παιδιά ΑΦΕ**, όπως εκτιμήθηκε και από τους δύο γονείς στο Ερωτηματολόγιο Δυνατών Σημείων και Δυσκολιών (Strengths and Difficulties, SDQ) και από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας σε ξεχωριστό ερωτηματολόγιο. Η κλίμακα SDQ αξιολογεί ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών που περιλαμβάνουν υπερδραστηριότητα, προβλήματα συμπεριφοράς, έλλειψη προσοχής, συμπτώματα άγχους ή κατάθλιψης και προβλήματα συναναστροφής με τους συνομηλίκους. Τα καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά της ΚΦΕ διατηρούνται ακόμη και μετά τον έλεγχο για τα επίπεδα εκπαίδευσης των γονέων και ακόμη και μετά το διαχωρισμό των παιδιών σε τρεις ηλικιακές ομάδες: τρίχρονα, τετράχρονα και πεντάχρονα παιδιά (Bergstrom et al., 2018).

Σε μια άλλη Σουηδική μελέτη, οι 17.350 έφηβοι ΚΦΕ βαθμολόγησαν τους εαυτούς τους υψηλότερα από τους 43.452 εφήβους ΑΦΕ σε 7 από τις 10 υποκατηγορίες του ερωτηματολογίου Kidscreen 52 Θεμάτων που αναπτύχθηκε από ερευνητές 13 Ευρωπαϊκών χωρών για την αξιολόγηση της ευημερίας των παιδιών. **Τα παιδιά της ΚΦΕ αξιολόγησαν τον εαυτό τους ως καλύτερα προσαρμοσμένο σε σχέση με τη σωματική υγεία, την ψυχολογική ευεξία, τις διαθέσεις και τα συναισθήματα, την ικανοποίηση με υλικούς πόρους, τις σχέσεις με τους γονείς, τις σχέσεις με συνομηλίκους, την κοινωνική αποδοχή και τον εκφοβισμό.** Οι έφηβοι ΚΦΕ και ΑΦΕ ήταν ίσοι στις άλλες τρεις υποκατηγορίες: σχολική ικανοποίηση, αυτοεκτίμηση και αυτονομία (Bergstrom et al., 2013).

Όσον αφορά το σχολείο, στο Βέλγιο 224 έφηβοι ΚΦΕ ασχολήθηκαν περισσότερο με το ακαδημαϊκό τους έργο και συμπεριφέρθηκαν καλύτερα στο σχολείο από τους 476 εφήβους ΑΦΕ και τα εκπαιδευτικά επίπεδα των γονέων δεν είχαν καμία επίδραση σε αυτά τα αποτελέσματα (Havermans, Sodermans & Matthijs, 2017). **Τα πιο αφοσιωμένα και καλύτερα συμπεριφερόμενα παιδιά ήταν εκείνα που είχαν καλές σχέσεις με τους γονείς τους - ειδικά με τους πατέρες τους.** Λαμβάνοντας υπόψη τον ισχυρισμό ότι τα παιδιά στρεσάρονται έχοντας να μετακινούνται μεταξύ σπιτιών, αξίζει να σημειωθεί ότι τα παιδιά ΚΦΕ που μετακινούνταν «συχνά» κατά τη διάρκεια της εβδομάδας μεταξύ των σπιτιών των γονιών τους είχαν αποτελέσματα τόσο καλά όσο τα παιδιά ΚΦΕ που πέρασαν μια ολόκληρη εβδομάδα με κάθε γονέα σε ένα εναλλασσόμενο εβδομαδιαίο πρόγραμμα.

Θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε αν τα παιδιά ΑΦΕ θα έχουν αποτελέσματα παρόμοια με τα παιδιά ΚΦΕ εάν η μητέρα τους ξαναπαντρευτεί, αλλά αυτό δεν συνέβη σε μια νορβηγική μελέτη που εξέτασε αυτήν την υπόθεση. **Τα 212 παιδιά ΑΦΕ των οποίων οι μητέρες είχαν ξαναπαντρευτεί και τα 1.011 παιδιά ΑΦΕ των οποίων οι μητέρες δεν είχαν ξαναπαντρευτεί, είχαν και στις δύο περιπτώσεις περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και συναισθηματικά, συγκρινόμενα με τα 398 παιδιά ΚΦΕ** (Nilesen, Breivik, Wold, & Boe, 2017).

Συνολικά, επομένως, **το πιο κυρίαρχο και πιο σταθερό όφελος για τα παιδιά JPC είναι ότι έχουν καλύτερες σχέσεις με τους γονείς τους.** Αυτό είναι, επίσης, το πιο σημαντικό πλεονέκτημα, καθώς έχει αποδειχθεί σταθερά στην έρευνα για την ανάπτυξη των παιδιών ότι **οι στενές σχέσεις γονέα-παιδιού παρέχουν**

ένα ευρύ φάσμα ωφελειών στα παιδιά και ότι η ποιότητα των σχέσεών τους συνδέεται το ίδιο έντονα, ή ακόμα πιο έντονα, με την ευημερία των παιδιών από ότι τα εισοδήματα των γονέων ή το εκπαιδευτικό επίπεδο (Lamb, 2010; McLanahan & Sandefur, 1994). Με βάση τις 60 μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ δεν είναι περισσότερο αγχωμένα και στενοχωρημένα από τα παιδιά ΑΦΕ και δεν βρίσκονται σε δεινή κατάσταση όταν οι γονείς τους έχουν δύο διαφορετικά συστήματα κανόνων.

Αρνητικά αποτελέσματα για παιδιά ΚΦΕ

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σε 6 από τις 60 μελέτες τα παιδιά ΚΦΕ είχαν χειρότερα αποτελέσματα από τα παιδιά SPC σε έναν από τους δείκτες ευεξίας, αλλά ίσα ή καλύτερα αποτελέσματα για τους άλλους δείκτες. Η πιο πρώιμη μελέτη περιελάμβανε 105 παιδιά ΚΦΕ και 398 ΑΦΕ μεταξύ 12 και 18 ετών που ζούσαν με τη μητέρα τους στην Αυστραλία (Lodge & Alexander, 2010). Τα 50 αγόρια ΚΦΕ ήταν πιο πιθανό από τα αγόρια του ΑΦΕ να αναφέρουν ότι είχαν πρόβλημα να «ταιριάζουν καλά» με τους συνομηλικούς τους. Αντίθετα, τα 55 κορίτσια ΚΦΕ ανέφεραν ότι ταιριάζουν καλύτερα με τους συνομηλικούς τους από τα κορίτσια του ΑΦΕ. Συγκεκριμένα, το 16% των αγοριών ΚΦΕ έναντι του 8% των αγοριών ΑΦΕ ανέφεραν ότι τα πάνε καλά με τους συνομηλικούς «μερικές φορές». Αντίθετα, μόνο το 4% των κοριτσιών ΚΦΕ έναντι του 16% των κοριτσιών ΑΦΕ ανέφεραν ότι τα πάνε καλά «μερικές φορές». Εκτός από αυτό το αρνητικό εύρημα για τα αγόρια ΚΦΕ, **οι έφηβοι ΚΦΕ ανέφεραν ότι είχαν καλύτερες σχέσεις με τους δύο γονείς, τους θετούς γονείς και τους παππούδες, σε σχέση με τους εφήβους της ΑΦΕ.** Είναι ενδιαφέρον ότι στις οικογένειες ΚΦΕ μόνο το 2% των παιδιών ανέφεραν ότι δεν αισθάνονται κοντά στον πατέρα τους, ενώ σχεδόν το 9% ανέφερε ότι δεν αισθάνεται κοντά στη μητέρα τους. Σε πλήρη αντίθεση, στις οικογένειες ΑΦΕ το 35% των παιδιών ανέφεραν ότι δεν αισθάνονται κοντά στον πατέρα τους και το 3% ανέφεραν ότι δεν αισθάνονταν κοντά στη μητέρα τους.

Στη δεύτερη μελέτη της Αυστραλίας, 19 έως 22 νήπια (το μέγεθος του δείγματος διέφερε σε διάφορους δείκτες) κάτω των 3 ετών είχε χειρότερα αποτελέσματα από τα 191 νήπια ΑΦΕ σε δύο από τα έξι μέτρα ευεξίας (McIntosh, Smyth, Kelaheer, & Wells, 2010). Σε σύγκριση με τα μικρά νήπια ΑΦΕ, τα νήπια της ΚΦΕ σημείωσαν χαμηλότερα αποτελέσματα σε τρεις ερωτήσεις σχετικά με την «επιμονή στις εργασίες» και σε τρεις ερωτήσεις σχετικά με το πόσο συχνά «κοίταξαν» τη μητέρα τους ή προσπάθησαν να «τραβήξουν την προσοχή της». Οι ερευνητές ερμήνευσαν τις απαντήσεις των μητέρων σε αυτές τις έξι ερωτήσεις για να εννοήσουν ότι τα νήπια ΚΦΕ ήταν λιγότερο ασφαλή προσκολλημένα στη μητέρα τους και λιγότερο επίμονα στα καθήκοντα από τα νήπια ΑΦΕ. Τα νήπια της ΚΦΕ είχαν, επίσης, χαμηλότερη βαθμολογία σε μια επικυρωμένη κλίμακα «συμπεριφοράς προβλήματος» (δηλαδή, μερικές φορές αρνούνται να φάνε, να προσκολλούνται στη μητέρα όταν προσπαθεί να φύγει). Οι McIntosh et al. (2010) το ερμήνευσαν ως αρνητικό αποτέλεσμα της ΚΦΕ. **Στην πραγματικότητα, ωστόσο, οι βαθμολογίες των μικρών παιδιών ΚΦΕ ήταν εντός του φυσιολογικού εύρους και δεν ήταν σημαντικά διαφορετικές από τις βαθμολογίες του 50% των νηπίων στο γενικό πληθυσμό.** Στα τέσσερα επικυρωμένα μέτρα ευεξίας, τα παιδιά ΚΦΕ και ΑΦΕ δεν ήταν σημαντικά διαφορετικά.

Η τρίτη μελέτη, για την αναφορά ορισμένων αρνητικών αποτελεσμάτων για τα παιδιά της JPC, συνέκρινε τους εφήβους από 545 περιπτώσεις μητρικής επιμέλειας, 92 πατρικής επιμέλειας και 385 οικογένειες κοινής φυσικής επιμέλειας (JPC) στο Βέλγιο (Vanassche, Sodermans, Matthijs, & Swicegood, 2013).

Συνολικά, οι έφηβοι JPC και SPC είχαν παρόμοια αποτελέσματα σε όλα τα μέτρα - με δύο εξαιρέσεις. Πρώτον, εκείνοι οι έφηβοι που είχαν κακές σχέσεις με τους πατέρες τους ήταν πιο καταθλιπτικοί και πιο δυσαρεστημένοι στη ΚΦΕ παρά στη ΑΦΕ. Δεύτερον, σε εκείνες τις οικογένειες όπου οι συγκρούσεις παρέμειναν υψηλές 8 χρόνια μετά το διαζύγιο, τα κορίτσια ήταν πιο καταθλιπτικά στη ΚΦΕ παρά στη ΑΦΕ. Αντίθετα, τα αγόρια σε αυτές τις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης ήταν λιγότερο καταθλιπτικά στη ΚΦΕ από ό,τι στη ΑΦΕ. Ωστόσο, η ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού ήταν πιο στενά συνδεδεμένη με τα αποτελέσματα από ό,τι ήταν η ρύθμιση επιμέλειας ή η σύγκρουση.

Στην τέταρτη μελέτη, επίσης από το Βέλγιο, υπήρχαν 400 έφηβοι σε ΑΦΕ (70 ζούσαν με τους πατέρες τους) και 104 σε ΚΦΕ (Sodermans & Matthijs, 2014). Δε βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ στους τρεις δείκτες - συναισθήματα κυριότητας (αίσθημα «ελέγχου» της ζωής τους), κατάθλιψη και ικανοποίηση ζωής - έως ότου συμπεριληφθεί η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού στη στατιστική ανάλυση. **Αν και ορισμένοι θα περίμεναν ότι οι έφηβοι που ήταν πολύ «νευρωτικοί» (με άγχος, ένταση, κατάθλιψη, λύπη) δεν θα προσαρμόζονταν τόσο καλά όσο ζούσαν σε δύο σπίτια, αυτό δεν συνέβη.** Τα σκορ για το νευρωτισμό, την δεκτικότητα (ευφυΐα, περιέργεια και δημιουργικότητα) και την τερπνότητα (καλή συμπεριφορά, συμμόρφωση και εμπιστοσύνη) δεν συνδέονταν με κανένα αποτέλεσμα. Αντίθετα, οι έφηβοι που σημείωσαν υψηλό βαθμό στην ευσυνειδησία (προσανατολισμένοι στην εργασία, προγραμματισμένοι, προσανατολισμένοι σε κανόνες) ένιωθαν πιο καταθλιπτικοί και με λιγότερο έλεγχο στη ζωή τους στη ΚΦΕ από ό,τι στη ΑΦΕ, αν και δεν ήταν λιγότερο «ικανοποιημένοι» με τη ζωή τους στη ΚΦΕ από ό,τι στη ΑΦΕ. Από την άλλη πλευρά, οι έφηβοι που σημείωσαν χαμηλή ευσυνειδησία αισθάνθηκαν να ελέγχουν περισσότερο τη ζωή τους και λιγότερη κατάθλιψη στη ΚΦΕ από ό,τι στη ΑΦΕ. Όσον αφορά την εξωστρέφεια (πολύ κοινωνικοί, ενεργοί), όσοι σημείωσαν πολύ υψηλό επίπεδο αισθάνθηκαν λιγότερο τον έλεγχο της ζωής τους στη ΚΦΕ από ό,τι στη ΑΦΕ, αλλά δεν ήταν περισσότερο καταθλιπτικοί και όχι περισσότερο δυσαρεστημένοι από τα πολύ εξωστρεφή παιδιά στη ΑΦΕ. Όσοι σημείωσαν χαμηλή βαθμολογία στην εξωστρέφεια, ωστόσο, αισθάνθηκαν περισσότερο να έχουν τον έλεγχο της ζωής τους στη ΚΦΕ παρά στη ΑΦΕ. Και πάλι όμως, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είχαν μικρότερη σημασία από την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού και της σύγκρουσης. «Παρατηρούμε πολύ λίγες αλλαγές στα μεγέθη των αποτελεσμάτων της μεταβλητής ελέγχου εισάγοντας τις μεταβλητές προσωπικότητας» (Sodermans & Matthijs, 2014, σελ. 350).

Η πέμπτη μελέτη πραγματοποιήθηκε στην Αριζόνα με 74 ΑΦΕ και 67 ΚΦΕ έφηβους σε οικογένειες υψηλών συγκρούσεων (Sandler et al., 2013). Όλοι οι γονείς της ΚΦΕ και της ΑΦΕ είχαν χαρακτηριστεί ως υψηλά συγκρουσιακοί από κάποιον δικαστή και όλοι ήταν σε δικαστικές διαφορές για θέματα επιμέλειας. Αυτοί οι έφηβοι που έδωσαν σε έναν από τους γονείς τους χαμηλές βαθμολογίες για «θετική» γονική μέριμνα (π.χ., κάνοντας τα παιδιά να αισθάνονται ότι «είναι σημαντικά», θέτοντας και επιβάλλοντας κανόνες) είχαν περισσότερα προβλήματα συμπεριφορικά και συναισθηματικά στη ΚΦΕ παρά στη ΑΦΕ. Όταν έδωσαν στους γονείς καλή βαθμολογία, ωστόσο, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν λιγότερα συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα από τα παιδιά ΑΦΕ.

Η έκτη μελέτη ξεχωρίζει από τις άλλες 60 μελέτες με διάφορους τρόπους που καθιστούν δύσκολη τη γενίκευση ή την ερμηνεία των δεδομένων (Tornello et al., 2013). Πρώτον, όλα αυτά τα παιδιά (ηλικίας 0-5 ετών) ζούσαν σε φτωχές οικογένειες μειονοτήτων, όπου μόνο το 20% των γονέων ήταν παντρεμένοι ή συγκατοικούσαν και όπου τα ποσοστά φυλάκισης, κατάχρησης ουσιών, εθισμού σε μητέρες και πατέρες, η βία και τα προβλήματα ψυχικής υγείας ήταν εξαιρετικά υψηλά. Δεύτερον, το ένα τρίτο των παιδιών ζούσαν κυρίως με τους πατέρες τους, αλλά όλα τα αποτελέσματά τους σχετικά με τη μέτρηση της

ασφαλούς προσκόλλησης στη μητέρα ερμηνεύονταν σαν αυτά τα παιδιά να ζούσαν με τη μητέρα και να «διανυκτέρευαν» με τον πατέρα. Τα 51 ενός έτους μωρά που περνούσαν περισσότερες από 50 νύχτες ετησίως με τον πατέρα τους ή τη μητέρα τους (για τα 26 μωρά που ζούσαν με τον πατέρα τους) είχαν περισσότερες ανασφαλείς βαθμολογίες προσκόλλησης από τα αντίστοιχα 583 που έβλεπαν μόνο τον πατέρα τους κατά τη διάρκεια της ημέρας ή περνούσαν λιγότερες από 50 νύχτες το χρόνο μαζί του. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η «συχνή» διανυκτέρευση - η οποία μερικές φορές έφτανε τα επίπεδα ΚΦΕ - είχε αρνητικό αντίκτυπο στις προσκολλήσεις των μωρών στις μητέρες τους. Οι άλλοι πέντε δείκτες προσαρμογής του παιδιού δε συνδέονταν με τον χρόνο διανυκτέρευσης των μωρών με τον γονέα τον οποίο δεν διέμενε με το τέκνο. Η μόνη εξαίρεση ήταν ότι τα παιδιά που βρίσκονταν στη ΚΦΕ ως 3χρονα συμπεριφερόταν καλύτερα από τα παιδιά της ΑΦΕ ως 5χρονα.

Σε αυτές τις έξι μελέτες, η ΚΦΕ ήταν λιγότερο επωφελής σε ορισμένες απόψεις από τη ΑΦΕ για ορισμένες ομάδες παιδιών: έφηβοι που δεν είχαν καλές σχέσεις και με τους δύο γονείς, έφηβες των οποίων οι γονείς είχαν υψηλή, συνεχιζόμενη σύγκρουση 8 χρόνια μετά το χωρισμό, έφηβοι που ήταν πολύ ευσυνείδητοι ή εξαιρετικά εξωστρεφείς, και μωρά κάτω των 2 ετών που ζουν με φτωχούς, ανύπανδρους γονείς. **Με αυτές τις εξαιρέσεις, οι 60 μελέτες αναφέρουν γενικά καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά στη ΚΦΕ έναντι των οικογενειών ΑΦΕ.** Το ερώτημα στη συνέχεια γίνεται αυτό: Τι μπορεί να αντιπροσωπεύει τα καλύτερα αποτελέσματά τους; Επιστρέφουμε λοιπόν στο ζήτημα αν η ΚΦΕ υπερβαίνει τη γονική Ανατροφή, το Εισόδημα και τη Σύγκρουση (ΑΕΣ) → (Parenting, Income and Conflict, PIC).

Το Α στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση):

Ανατροφή: Ποιότητα έναντι ποσότητας στη σχέση γονέα-παιδιού

Τα παιδιά σε οικογένειες ΚΦΕ έχουν αυτά τα καλύτερα αποτελέσματα επειδή άρχισαν με καλύτερες σχέσεις με τους γονείς τους και επειδή οι γονείς τους είχαν καλύτερες γονικές δεξιότητες σε σχέση με τους γονείς σε ΑΦΕ; Ευθύνεται για αυτό η υψηλότερη ποιότητα γονικής δεξιότητας, και όχι ο επιπλέον χρόνος πατρικής μέριμνας στις οικογένειες ΚΦΕ; Ποιότητα ή ποσότητα; Ποιο είναι πιο σημαντικό; Ένα επιχείρημα που προέκυψε κατά της ΚΦΕ είναι ότι αυτά τα παιδιά τα πήγαιναν καλύτερα πριν οι γονείς τους χωρίσουν λόγω δύο πλεονεκτημάτων γονικής ανατροφής: υψηλότερης ποιότητας σχέσεις με τους γονείς τους και υψηλότερης ποιότητας γονικές δεξιότητες. Θεωρητικά λοιπόν, δεν έχει σημασία η μεγαλύτερη ποσότητα χρόνου πατρότητας στη ΚΦΕ, καθώς αυτά τα παιδιά θα τα είχαν πάει εξίσου καλά και στο καθεστώς της ΑΦΕ, δεδομένων των πλεονεκτημάτων που είχαν στους γονικούς παράγοντες.

Αυτό το επιχείρημα κατά της ΚΦΕ βασίζεται συχνά στον ισχυρισμό ότι η έρευνα δείχνει πως η ποσότητα του χρόνου πατρότητας δεν έχει καμία επίδραση στα παιδιά και στη συνέχεια αναφέρεται σε δύο μετα-αναλύσεις των Amato και Gilbreth (1999) και Adamsons and Johnson (2013). Για παράδειγμα, αναφέροντας και τις δύο μετα-αναλύσεις, η Emery (2016b) δήλωσε ότι «η επαφή με τον πατέρα έκανε μηδενική διαφορά», ότι «η Amato δεν βρήκε καμία σχέση μεταξύ των αποτελεσμάτων των παιδιών και της επαφής του πατέρα» (Emery & Pruett, 2015) και ότι «η έρευνα δεν υποστηρίζει την εστίαση στο χρόνο. Στην πραγματικότητα, ο χρόνος που περνούν τα παιδιά με τους διαζευγμένους μπαμπάδες τους συνδέεται ελάχιστα ή καθόλου, με μετρήσεις ψυχολογικής ευημερίας των παιδιών» (Emery, 2016a, σελ. 70). Σε απάντηση στο ζήτημα των κρατών που αναθεωρούν τους νόμους περί επιμέλειας για να καταλείμουν εξίσου τον χρόνο γονικής μέριμνας υποστηρίζοντας την κοινή επιμέλεια, σε άρθρο στη Washington Post της Emery αναφέρθηκε ότι «Δεν είναι ο χρόνος γονικής μέριμνας, αλλά η ποιότητα της γονικής ανατροφής και η ποιότητα της συνεπιμέλειας που μετράνε» (Chandler, 2017). Παρομοίως, υποστηρίζοντας τη θέσπιση της ΚΦΕ, ο Trinder (2010) ανέφερε το έγγραφο του Amato και του Gilbreth: «Μια μετά-ανάλυση 63 μελετών δεν βρήκε καμία σχέση μεταξύ της συχνότητας επαφής με γονείς μη έχοντες την επιμέλεια και την ευημερία των παιδιών» (σελ. 181).

Η αναφορά αυτών των δύο μετα-αναλύσεων με αυτόν τον τρόπο είναι παραπλανητική και λανθασμένη. Πιο συγκεκριμένα: η εφαρμογή αυτών των μετα-αναλύσεων σε οικογένειες ΚΦΕ είναι ακατάλληλη και παράλογη. Αυτές οι δύο μετα-αναλύσεις απευθύνονται στο ακόλουθο ερώτημα: Η συχνότητα της «επαφής» του πατέρα μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή δια ζώσης, κατά πόσο επηρεάζει την ευημερία των παιδιών που ζουν σε καθεστώς ΑΦΕ με τη μητέρα τους; Ένα εντελώς ξεχωριστό σώμα έρευνας διερωτάται: Η διαβίωση με τον πατέρα σε καθεστώς ΚΦΕ είναι πιο ευεργετική από το να ζει το παιδί σε ΑΦΕ με τη μητέρα;

Για να μην συγχέουμε αυτά τα δύο ζητήματα, πρέπει να καταλάβουμε ότι οι μελέτες σχετικά με τη «συχνότητα επαφής» με τον πατέρα δεν μιλούν για παιδιά που ζουν με τον πατέρα τους σε οικογένειες ΚΦΕ. Και οι δύο μετα-αναλύσεις κατέληξαν σε κοινά συμπεράσματα σχετικά με τις επαφές των πατέρων με τα παιδιά τους. Το μόνο συμπέρασμα που αναφέρεται από εκείνους που χρησιμοποιούν αυτές τις δύο αναλύσεις για να υποστηρίξουν την επιχειρηματολογία κατά της ΚΦΕ, ωστόσο, είναι το ακόλουθο: Τα παιδιά που είχαν περισσότερη «επαφή» με τον πατέρα τους δεν είχαν καλύτερα συναισθηματικά, συμπεριφορικά ή ακαδημαϊκά αποτελέσματα από τα παιδιά που είχαν λιγότερη «επαφή». Η αναφορά μόνο αυτού του τμήματος των ευρημάτων, ωστόσο, είναι παραπλανητική και ανακριβής για τουλάχιστον έξι λόγους και όλοι εξηγούνται και στις δύο μετα-αναλύσεις. Πρώτον, σε αντίθεση με μελέτες 20 - 30 ετών παλαιότερες, οι πιο πρόσφατες μελέτες καταδεικνύουν ότι τα παιδιά με συχνότερη επαφή με τους πατέρες τους είχαν όντως καλύτερα αποτελέσματα. Οι

ερευνητές πιστεύουν ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι σύγχρονοι πατέρες διαδραματίζουν πολύ σημαντικότερο ρόλο στη ζωή των παιδιών τους όσο οι γονείς είναι ακόμα μαζί και ότι η «επαφή» με τα παιδιά τους είναι πολύ πιο πιθανό να είναι προσωπική και «δια ζώσης» παρά μέσω τηλεφώνου ή αλληλογραφίας. Δεύτερον, Λευκά παιδιά με συχνότερη επαφή με τον πατέρα είχαν θετικότερες επιδόσεις, ενώ μη-Λευκά παιδιά είχαν περισσότερο αρνητικές επιδόσεις. Αυτό συνεπάγεται πως ο μέσος όρος αυτής της μέτρησης, καθιστούσε την ποιότητα επαφής ως μη έχουσα αντίκτυπο, κάτι που στη πραγματικότητα δεν ήταν αληθές. Τρίτον, κάνοντας χρήση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων, η συχνότητα επαφής έκανε τη διαφορά για τα κορίτσια, αλλά όχι για τα αγόρια, σε ότι αφορά ακαδημαϊκές επιδόσεις, τόσο για παιδιά νεότερης ηλικίας όσο και για παιδιά σχολικής ηλικίας. Τέταρτον, η επαφή είχε θετικό αντίκτυπο σε προβλήματα ακαδημαϊκά και εσωτερικευσης, αλλά όχι στα προβλήματα εξωτερικευσης - τα οποία, για άλλη μια φορά, όταν λαμβανόταν υπόψιν ο μέσος όρος τους, πρόβαλε στρεβλώς ότι η επαφή δεν ήταν ευεργετική. Πέμπτο, παιδιά με υποστηρικτικούς πατέρες που συμμετείχαν στη ζωή τους είχαν καλύτερα αποτελέσματα - τα οποία, όπως επεσήμαναν οι ερευνητές, δεν θα γινόταν να είχαν επιτευχθεί χωρίς άφθονες ποσότητες επαφής. Έκτον –και ίσως το πιο σημαντικό από όλα– τηλεφωνικές επικοινωνίες και αλληλογραφία (τα τηλεφωνικά μηνύματα δεν υπήρχαν πριν από δεκαετίες όπου χρονικά διεξήχθησαν πολλές από αυτές τις μελέτες), με λίγο ή καθόλου χρόνο που αφιερώθηκε πραγματικά με τον πατέρα τους, χαρακτηριζόταν «επαφή».

Αυτές οι δύο μετα-αναλύσεις μας υπέδειξαν ότι θα πρέπει να αναμένουμε τα παιδιά σε ΚΦΕ να έχουν καλύτερες επιδόσεις, ακριβώς επειδή είναι πολύ πιο πιθανό, σε σχέση με τα παιδιά ΑΦΕ, να έχουν επίπεδα εμπλοκής και αλληλεπίδρασης με τον πατέρα τους που επιφέρουν καλύτερη προσαρμογή και επιδόσεις. Η Amato (προσωπική επικοινωνία, 10 Απριλίου 2016) τόνισε: «Η επικοινωνία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να αναπτυχθεί και να διατηρηθεί μια σχέση υψηλής ποιότητας». Σε απάντηση αυτών που έχουν αναφέρει εσφαλμένα ή παρερμηνεύσει τη μετα-ανάλυση του 2013, η Adamsons (2018) εξήγησε:

Κάποιοι παρερμήνευσαν τον μη σημαίνοντα συσχετισμό μεταξύ επαφής και παιδικής ευεξίας, ως επιχείρημα κατά της κοινής φυσικής επιμέλειας. . . Δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι οι πατέρες δεν χρειάζονται χρόνο με τα παιδιά τους ή ότι ο χρόνος που αφιερώνεται σε αυτά δεν έχει σημασία. . . Ένας πατέρας που βλέπει τα παιδιά του μόνο τα βράδια της Τετάρτης και κάθε δεύτερο σαββατοκύριακο, ύστερα από το οποίο το παιδί επιστρέφει στο «σπίτι», έχει εξαιρετικά περιορισμένες ευκαιρίες να εμπλακεί τακτικά σε δραστηριότητες των παιδιών, να είναι υποστηρικτικός γονέας ή να ασχολείται με τους τύπους των καθημερινών αλληλεπιδράσεων που χτίζουν σχέσεις. . . Πόσο πιθανό είναι τα παιδιά να θεωρούν τους πατέρες τους «παρόντες» για αυτά, αν εν τέλει, οι πατέρες μπορούν να είναι «παρόντες» εφόσον η ανάγκη του παιδιού ορίζεται μόνο σε 1-3 συγκεκριμένα βράδια ή απογεύματα την εβδομάδα; Οι πατέρες πρέπει να έχουν ίσο γονικό χρόνο και να ενθαρρύνονται να περνούν αυτόν τον χρόνο με τα παιδιά τους με ποικίλους θετικούς τρόπους. . . Όταν είναι γνωστό ότι η επαφή πατέρα-παιδιού έχει θετικά οφέλη σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά ενδεχομένως αρνητική επιρροή σε άλλες, το συμπέρασμα και η αναφορά ότι, κατά μέσο όρο, η επαφή πατέρα-παιδιού δεν είναι σημαντική για την ευημερία των παιδιών είναι και ανακριβής και παραπλανητική! (Με προσθήκη έμφασης)

Σε ότι αφορά στο εάν τα παιδιά επωφελούνται περισσότερο από την ΚΦΕ σε σχέση με την ΑΦΕ, το ζήτημα «ποσότητας» απευθύνεται συγκεκριμένα στο εάν τα παιδιά που έχουν με τον πατέρα τους τουλάχιστον το ένα τρίτο του χρόνου κατά τη διάρκεια της σχολικής εβδομάδας τους, έχουν εν τέλει καλύτερες επιδόσεις από τα παιδιά σε ΑΦΕ που διαθέτουν ελάχιστες ποσότητες χρόνου και λίγες ή καθόλου μεσοβδόμαδες διανυκτερεύσεις με τον πατέρα τους επειδή ζουν μόνιμα με τη μητέρα τους.

Το ερώτημα ποιότητας-ποσότητας είναι το εξής: Τα παιδιά ΚΦΕ έχουν καλύτερες επιδόσεις επειδή έχουν εξ αρχής υψηλότερης ποιότητας σχέσεις ή επειδή έχουν διαθέσιμο αυτόν τον επιπλέον χρόνο μαζί με τον πατέρα τους για να χτίσουν και να διατηρήσουν σχέσεις υψηλής ποιότητας; Είναι σαφές από τις

60 μελέτες ότι η **ΚΦΕ χτίζει ουσιαστικότερες σχέσεις παιδιών – γονέων** σε σύγκριση με την ΑΦΕ. Δεν είναι αυτό το ερώτημα. Το ερώτημα είναι αν αυτές οι καλύτερες σχέσεις οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στο ότι τα παιδιά μεγαλώνουν σε κατάσταση ΚΦΕ. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα βρίσκεται στις 60 μελέτες πάνω στα αποτελέσματα των παιδιών. Με την αξιολόγηση της ποιότητας της σχέσης γονέα-παιδιού και στη συνέχεια συμπεριλαμβάνοντας αυτή την αξιολόγηση στη στατιστική ανάλυση, μπορούμε να δούμε αν η ίδια η ρύθμιση επιμέλειας έχει αυτοτελή αντίκτυπο στη βελτίωση του βιωτικού επιπέδου του παιδιού.

Δυστυχώς, μόνο 9 από τις 60 μελέτες περιελάμβαναν την ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού και τις δεξιότητες γονέων στη στατιστική ανάλυση, έτσι ώστε το αποτέλεσμα της ρύθμισης επιμέλειας να εκτιμηθεί ξεχωριστά. Στα διάφορα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτές τις μελέτες, τα παιδιά αξιολόγησαν τους γονείς τους ως προς τις δεξιότητες γονέων (δηλαδή, τον καθορισμό και την επιβολή κανόνων, την επίβλεψη και την παρακολούθηση, την υπεύθυνη γονική μέριμνα), καθώς και σε συγκεκριμένες πτυχές της ίδιας της σχέσης (δηλαδή, αίσθημα αγάπης, ικανότητας του γονέα να επικοινωνεί άνετα με τα παιδιά του, το να νιώθει το παιδί την ανάλογη συναισθηματική υποστήριξη). Αν και λίγα σε αριθμό, τα ευρήματα από αυτές τις εννέα μελέτες είναι πιο αξιόπιστα από τις εικασίες για το αν η ποιότητα έχει μεγαλύτερη σημασία από την ποσότητα.

Τι μας λένε αυτές οι εννέα μελέτες σχετικά με την «ποιότητα έναντι της ποσότητας» για τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ΚΦΕ σε σχέση με τα παιδιά της ΑΦΕ; Σε σύγκριση με παιδιά σε ΑΦΕ, τα παιδιά ΚΦΕ απέδωσαν καλύτερα σε όλους τους δείκτες σε τέσσερις μελέτες (Carlsund et al., 2013; Hagquist, 2016; Laftman et al., 2014; Turunen et al., 2016), ίσα σε ορισμένα αποτελέσματα και καλύτερα σε άλλα σε μία μελέτη (Bergstrom et al., 2015), ίσα σε όλες τις επιδόσεις σε μία μελέτη (Bastais, & Mortelmans, 2016), και χειρότερα αποτελέσματα σε ένα δείκτη της έρευνας, αλλά καλύτερα αποτελέσματα σε άλλους δείκτες σε τρεις μελέτες (Sandler et al., 2013; Sodermans, & Matthijs, 2014; Vanassche, Sodermans, & Matthijs, 2013).

Έξι από αυτές τις εννέα μελέτες προχώρησαν ένα βήμα παραπέρα και συμπεριέλαβαν, επίσης, τον παράγοντα του εισοδήματος στη στατιστική ανάλυση. Σε τέσσερις από αυτές τις έξι μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες από αυτά της ΑΦΕ. Ήταν ισότιμα σε ορισμένα και καλύτερα σε άλλους δείκτες σε μία μελέτη, και χειρότερα σε ένα από τα αποτελέσματα σε μία μελέτη. Αξίζει να σημειωθεί το μεγάλο δείγμα συμμετεχόντων παιδιών σε αυτές τις μελέτες: 15.633 ΚΦΕ και 30.468 ΑΦΕ (Bergstrom et al., 2015), 17.774 ΚΦΕ και 30.400 ΑΦΕ (Hagquist, 2016), 888 ΚΦΕ και 2.019 ΑΦΕ (Carlsund, Eriksson, & Sellstrom, 2013), και 1.573 ΚΦΕ και 1.584 ΑΦΕ (Laftman et al., 2014).

Πρέπει να σημειωθεί εδώ μια επιπλέον μελέτη, η οποία προσέγγισε τους γονείς σε ότι αφορά την «εμπλοκή» του πατέρα με τα παιδιά πριν το χωρισμό. Σε αυτή τη μεγάλη Αυστραλιανή μελέτη από ένα αντιπροσωπευτικό σε εθνικό επίπεδο δείγμα, αμφότεροι οι γονείς ρωτήθηκαν για το πώς είχε εμπλακεί ο πατέρας στη ζωή των παιδιών πριν από το χωρισμό τους (Kaspiw et al., 2009). Πατέρες και μητέρες 1.235 παιδιών σε ΚΦΕ και 6.485 σε ΑΦΕ ανέφεραν ότι οι πατέρες παιδιών σε ΑΦΕ συμμετείχαν εξίσου ενεργά στη ζωή των παιδιών με αυτά της ΚΦΕ - με εξαίρεση τους πατέρες σε ΑΦΕ που δεν είχαν καμία επαφή με τα παιδιά τους μετά το χωρισμό των γονέων. Κατά τη διάρκεια αυτής της πενταετούς μελέτης, τα παιδιά σε ΚΦΕ είχαν καλύτερες συναισθηματικές και συμπεριφορικές επιδόσεις, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των πατεράδων τους και ίσα αποτελέσματα σύμφωνα με τις μητέρες τους (Kaspiw et al., 2009; Qu & Weston, 2010; Qu, Weston, & Dunstan, 2014).

Σε τρεις από τις εννέα μελέτες ποιότητας γονέα-παιδιού, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν χειρότερες επιδόσεις από τα παιδιά ΑΦΕ σε έναν από τους δείκτες. Σε μια μελέτη με 67 έφηβους σε ΚΦΕ και 74 σε ΑΦΕ από οικογένειες υψηλών συγκρούσεων, εκείνοι που είχαν καλές σχέσεις με τους πατέρες τους είχαν λιγότερα συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα - αλλά μόνο όταν ζούσαν σε ΚΦΕ (Sandler et al., 2013). Τα παιδιά που είχαν καλές σχέσεις με τον πατέρα

τους, αλλά που δεν ζούσαν μαζί του τουλάχιστον το ένα τρίτο του χρόνου, δεν αποκόμισαν οφέλη. Αυτό το εύρημα συμφωνεί με τα αποτελέσματα μιας μελέτης από το Βέλγιο, όπου ο υποστηρικτικός, πιο υπεύθυνος (το πιο ευεργετικό στυλ γονικής ανατροφής) πατέρας είχε διπλάσια θετική επίδραση στην ποιότητα της ζωής των παιδιών για το δείγμα 139 παιδιών ΚΦΕ, όπως και για το δείγμα των 227 παιδιών ΑΦΕ (Bastais, Ronnet, & Mortelmans, 2014). Από την άλλη πλευρά, όμως, οι Sandler et al. (2013) διαπίστωσαν ότι όταν οι έφηβοι σε αυτές τις οικογένειες υψηλών συγκρούσεων έδωσαν σε κάθε γονέα μια «κακή» βαθμολογία για την ποιότητα της σχέσης τους, τα πήγαν χειρότερα στην ΚΦΕ παρά για τις περιπτώσεις ΑΦΕ. Αυτό συνέβη, επίσης, σε μια μελέτη από το Βέλγιο, όπου έφηβοι που είχαν κακές σχέσεις με τους πατέρες τους ήταν πιο καταθλιπτικοί και πιο δυσαρεστημένοι στην ΚΦΕ από ό, τι στην ΑΦΕ (Vanassche et al., 2013).

Σε δύο άλλες μελέτες από το Βέλγιο, ακόμη και όταν η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού ήταν καλή, ορισμένα παιδιά της ΚΦΕ είχαν χειρότερα αποτελέσματα από τα παιδιά της ΑΦΕ σε ένα από τους δείκτες ευεξίας. Τα χαρακτηριστικά του φύλου και της προσωπικότητας έπαιξαν ρόλο. Όταν τα παιδιά είχαν έντονη ενσυναίσθηση ή ήταν υπερβολικά σε συναισθηματικές αντιδράσεις, ένιωθαν πιο καταθλιπτικά στις οικογένειες ΚΦΕ. Ωστόσο, κάπως περίεργα, ανέφεραν ότι είναι «ικανοποιημένοι με τη ζωή τους» και στους δύο τύπους οικογενειών. Ίσως αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ποιότητα των σχέσεων τους με τους γονείς τους συνδέεται στενότερα με την ευημερία τους από ό, τι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους (Sodermans, & Matthijs, 2014).

Στη δεύτερη μελέτη, η ποιότητα των σχέσεων με τη μητέρα τους και με τον πατέρα τους επηρέασε τα επίπεδα κατάθλιψης ή το πόσο δυσαρεστημένα ήταν τα κορίτσια με τη ζωή τους. Αντίθετα, για τα αγόρια, μόνο η ποιότητα της σχέσης τους με τον πατέρα τους επηρέασε την κατάθλιψη και την ικανοποίηση της ζωής. Η ποιότητα της σχέσης τους με τη μητέρα τους επηρέασε την ικανοποίηση της ζωής των αγοριών, αλλά όχι την κατάθλιψη. Μετά την εκτίμηση της ποιότητας αυτών των σχέσεων, εάν υπήρχε μεγάλη σύγκρουση μεταξύ των γονέων, τα κορίτσια ήταν πιο καταθλιπτικά στη κοινή επιμέλεια σε σχέση με αυτά της αποκλειστικής επιμέλειας, αλλά τα αγόρια ήταν πιο καταθλιπτικά στην αποκλειστική επιμέλεια σε σχέση με αυτά της κοινής επιμέλειας (Vanassche et al., 2013).

Σε μια σουηδική μελέτη προέκυψε επίσης διαφορά σε επίπεδο φύλου και την αδύναμη επίδραση που προκύπτει στη σχέση γονέα-παιδιού. Για 1.573 έφηβους ΚΦΕ και 1.584 ΑΦΕ, το να μπορούν να στραφούν στους γονείς τους για βοήθεια συνδέονταν στενότερα με τα συναισθηματικά προβλήματα των κοριτσιών παρά των αγοριών και τα ψυχοσωματικά προβλήματα που σχετίζονται με το άγχος (Laftman, Bergstrom, Modin, & Ostberg, 2014). Τα παιδιά της ΚΦΕ, συχνότερα από τα παιδιά της ΑΦΕ, ζήτησαν βοήθεια και συμβουλές από τους γονείς τους - ειδικά από τον πατέρα τους. Ωστόσο, η ποιότητα της σχέσης τους εξήγησε μόνο ένα μικρό μέρος της διακύμανσης μεταξύ των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ. Αυτές οι δύο μελέτες δείχνουν ότι η ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού μπορεί να επηρεάσει διαφορετικά αγόρια και κορίτσια.

Δύο άλλες μελέτες προσέγγισαν το ζήτημα της ποσότητας έναντι της ποιότητας με διαφορετικό τρόπο, και οι δύο υπογραμμίζοντας τη σημασία της ποσότητας του χρόνου πατρότητας ακόμη και σε οικογένειες υψηλών συγκρούσεων. Παιδιά πρώτης γυμνασίου που περνούσαν περισσότερο χρόνο με τους διαζευγμένους πατέρες τους - συμπεριλαμβανομένης της διαμονής τους μέχρι και 50% του χρόνου - είχαν καλύτερες σχέσεις μαζί τους 3 χρόνια αργότερα, σε σχέση με τα παιδιά που πέρασαν λιγότερο χρόνο με τον πατέρα τους κατά τη διάρκεια αυτών των 3 ετών (Fabricius, Sokol Diaz, & Braver, 2012). Ακόμη και για όσους είχαν τις χειρότερες σχέσεις πατέρα-παιδιού στην πρώτη γυμνασίου, όσο περισσότερο χρόνο πέρασαν μαζί τα επόμενα 3 χρόνια, τόσο καλύτερη έγινε η σχέση τους. Αυτό ισχύει ακόμη και σε οικογένειες υψηλών συγκρούσεων.

Αυτό συμβαδίζει με μια άλλη μελέτη με δείγμα 136 ΚΦΕ και 75 ΑΦΕ φοιτητές των ΗΠΑ (Fabricius & Luecken, 2007). Όσο περισσότερο χρόνο ζούσαν με τον πατέρα τους μετά το διαζύγιο, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως ΚΦΕ, τόσο καλύτερη ήταν η τρέχουσα σχέση τους μαζί του. Αυτό συνέβη ανεξάρτητα από το επίπεδο σύγκρουσης μεταξύ των γονέων σε τέσσερις ξεχωριστούς χρόνους: λίγο πριν το χωρισμό, κατά τη διάρκεια του χωρισμού, 2 χρόνια μετά και στη συνέχεια 3 χρόνια μετά το χωρισμό. Σε κλίμακα 12 σημείων γονικού δεσμού, οι υψηλής ποιότητας σχέσεις συνδέονταν στενά με τη ΚΦΕ - διπλάσιο από το επίπεδο της γονικής σύγκρουσης για 5 χρόνια. Τα παιδιά από οικογένειες υψηλών συγκρούσεων δεν ήταν τόσο κοντά στους πατέρες τους όσο και εκείνα από χαμηλής σύγκρουσης οικογένειες, αλλά όσο περισσότερο χρόνο είχαν περάσει με τον πατέρα τους, τόσο καλύτερη ήταν επί του παρόντος η σχέση. Τα παιδιά ΚΦΕ είχαν επίσης καλύτερη υγεία και λιγότερα σωματικά προβλήματα που σχετίζονται με το άγχος σε σύγκριση με αυτά της ΑΦΕ.

Για να είμαστε σαφείς, το γεγονός ότι τα παιδιά ΚΦΕ έχουν καλύτερη απόδοση από τα παιδιά ΑΦΕ, ακόμη και αφού συνυπολογιστεί η ποιότητα των σχέσεων με τους γονείς τους δεν σημαίνει ότι η καλή σχέση με τους γονείς δεν είναι επωφελής για τις οικογένειες ΑΦΕ. Σε πολλές μελέτες όπου τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις, οι καλές σχέσεις με τους γονείς τους συνδέονταν στενότερα με τις καλές τους αυτές επιδόσεις από ό, τι ήταν η ρύθμιση επιμέλειας (Bastaitis & Mortelmans, 2016; Fransson, Turunen, Hjern, Ostberg, & Bergstrom, 2016) ; Hagquist, 2016; Sodermans & Matthijs, 2014). Για παράδειγμα, τα παιδιά ΚΦΕ τα πήγαν καλύτερα στο σχολείο όσον αφορά τη συμπεριφορά, την προσοχή και την εμπλοκή από τα παιδιά ΑΦΕ (Havermans et al., 2017). Ωστόσο, αυτό εξαρτιόταν περισσότερο από το πόσο κοντά ήταν τα παιδιά ΚΦΕ ή ΑΦΕ στον πατέρα τους από τη ρύθμιση επιμέλειας. Ομοίως, οι έφηβοι σε ΑΦΕ και στις οικογένειες ΚΦΕ που μπορούσαν άνετα να μιλήσουν με τους γονείς τους ήταν λιγότερο πιθανό να καπνίζουν, να πίνουν ή να έχουν προβλήματα συμπεριφοράς (Carlsund, Eriksson, Lefstedt, & Sellstrom, 2012). Και στους δύο τύπους οικογενειών, τα παιδιά με αμφότερους υπεύθυνους γονείς ήταν λιγότερο καταθλιπτικά, λιγότερο επιθετικά και είχαν υψηλότερη αυτοεκτίμηση (Camprana, Henderson, & Stolberg, 2008).

Εν ολίγοις, η γονική ανατροφή έχει σημασία στο ότι είναι λιγότερο πιθανό τα παιδιά να έχουν προβλήματα όταν έχουν καλές σχέσεις με τους δύο γονείς. Τα παιδιά ΚΦΕ τα πήγαν καλύτερα ακόμα και μετά τον υπολογισμό της ποιότητας αυτών των σχέσεων στη στατιστική ανάλυση. Αυτές οι μελέτες δεν κατέληξαν στο συμπέρασμα, ωστόσο, ότι μια καλή σχέση γονέα-παιδιού είναι πιο ευεργετική από την ΚΦΕ ή ότι, εάν οι σχέσεις και με τους δύο γονείς είναι καλές, τα παιδιά θα αποδίδουν εξίσου καλά με τις περιπτώσεις εφαρμογής ΑΦΕ. Ούτε βεβαίως προέκυψε ότι τα παιδιά σε ΚΦΕ έχουν καλύτερη σχέση με τους γονείς τους, ούτε ότι αυτός είναι ο λόγος που είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα παιδιά σε ΑΦΕ. Είναι θέμα ποσότητας ή ποιότητας; Δεν είναι ερώτημα διαζευκτικού «είτε-ή (either-or)», αλλά μάλλον "και τα δύο-και (both-and)". Η ΚΦΕ και οι καλές σχέσεις γονέα-παιδιού είναι ωφέλιμες - ειδικά όταν συνδυάζονται.

Το Ε στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση): Εισόδημα

Το δεύτερο ζήτημα είναι εάν τα παιδιά της ΚΦΕ έχουν καλύτερες επιδόσεις σε μεγάλο βαθμό επειδή οι γονείς τους είναι ουσιαστικά πιο πλούσιοι και καλύτερα μορφωμένοι από τους γονείς της ΑΦΕ. Είκοσι επτά από τις 60 μελέτες συνέκριναν τα εισοδήματα ή το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ. Σε αυτές τις μελέτες υπάρχουν τρεις τρόποι για τη διερεύνηση της επίδρασης που μπορεί να έχουν τα εισοδήματα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων στα παιδιά πέρα από την επίδραση της ρύθμισης κηδεμονίας. Μπορούμε να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα των παιδιών στις 10 μελέτες όπου τα εισοδήματα ή η εκπαίδευση των γονέων ήταν ίδια (= \$), στις 16 μελέτες όπου οι διαφορές εισοδήματος ή εκπαίδευσης ενσωματώθηκαν στη στατιστική ανάλυση (\$*) και στις

11 μελέτες όπου οι γονείς ΚΦΕ είχαν υψηλότερα εισοδήματα ή εκπαίδευση από τους γονείς της ΑΦΕ, αλλά το εισόδημα δεν συμπεριλήφθηκε στη στατιστική ανάλυση (> \$).

Στις 10 μελέτες όπου τα εισοδήματα ή οι μορφές εκπαίδευσης των γονέων ήταν ίδια, σε όλους τους δείκτες τα παιδιά ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις σε 7 μελέτες, ίσες με καλύτερες επιδόσεις σε 2 μελέτες, και ίσες για όλες τις επιδόσεις σε μία μελέτη. Στις 16 μελέτες όπου οι διαφορές εισοδήματος ή εκπαίδευσης ελέγχονταν στατιστικά, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις σε όλους τους δείκτες, σε 12 μελέτες, ίσες με καλύτερες επιδόσεις σε 2 μελέτες και χειρότερες επιδόσεις σε έναν δείκτη, αλλά καλύτερες επιδόσεις για τους άλλους δείκτες σε 2 μελέτες. Στις 11 μελέτες όπου οι γονείς της ΚΦΕ είχαν τα υψηλότερα εισοδήματα και τα εισοδήματα δεν ελέγχονταν στατιστικά, θα περιμέναμε τα παιδιά ΚΦΕ να έχουν γενικά καλύτερες επιδόσεις από τα παιδιά ΑΦΕ, εάν το εισόδημα ήταν ένας σημαντικός παράγοντας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, σε σύγκριση με τα παιδιά της ΑΦΕ σε μόνο 2 από τις 11 μελέτες ήταν τα παιδιά ΚΦΕ καλύτερα σε όλους τους δείκτες, σε 4 μελέτες ήταν ίσοι κάποιοι δείκτες και καλύτερα σε άλλους, σε 3 μελέτες ήταν ίσες σε όλους τους δείκτες και σε 2 μελέτες τα αποτελέσματα αναμίχθηκαν ανάλογα με το φύλο του παιδιού.

Αυτές οι μελέτες «εισοδήματος-επίδοσης» δείχνουν ότι το εισόδημα δεν είναι καταλυτικός παράγοντας για τα οφέλη της ΚΦΕ. Και πάλι όμως, αυτές οι μελέτες δεν θα πρέπει να παρερμηνευθούν στο ότι το εισόδημα δεν επηρεάζει την ευημερία των παιδιών μετά το χωρισμό των γονιών τους. Για παράδειγμα, οι έφηβοι που πίστευαν ότι οι γονείς τους είχαν σοβαρά οικονομικά προβλήματα είχαν διπλάσιες πιθανότητες να δυσκολευτούν να επικοινωνήσουν με τους γονείς τους στη ΚΦΕ ενώ στις οικογένειες ΑΦΕ ήταν λιγότερο ικανοποιημένοι με τη ζωή τους (Bjarnason & Arnarrson, 2011). Στις οικογένειες ΚΦΕ και ΑΦΕ, έφηβα κορίτσια που πίστευαν ότι οι μητέρες τους είχαν οικονομικά προβλήματα ήταν πιο καταθλιπτικά από τα κορίτσια που ένιωθαν ότι οι μητέρες τους δεν είχαν οικονομικά προβλήματα (Vanassche et al., 2013). Παρομοίως, και στις δύο ρυθμίσεις επιμέλειας, τα παιδιά των οποίων τα εισοδήματα των γονέων ήταν στο κάτω του μετρίου (λιγότερο από 25% του μέσου εισοδήματος ικανοποιητικού επιπέδου ζωής) είχαν περισσότερα συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα από τα παιδιά των οποίων οι γονείς ήταν σε υψηλότερο από 25% του μέσου εισοδήματος ικανοποιητικού επιπέδου ζωής (Bergstrom, Fransson, Hjern, Kohler, & Wallby, 2014).

Ωστόσο, το να έχουν πλουσιότερους, πιο μορφωμένους γονείς δεν είναι πάντα προς όφελος των παιδιών αφού οι γονείς τους χωρισούν. Σε καθεμία από τις ακόλουθες μελέτες, τα παιδιά με πλουσιότερους, πιο μορφωμένους γονείς είχαν χειρότερες επιδόσεις από τα παιδιά με λιγότερο μορφωμένους, λιγότερο πλούσιους γονείς τόσο σε οικογένειες ΑΦΕ όσο και ΚΦΕ. Σε μια σουηδική μελέτη με 391 οικογένειες ΚΦΕ και 654 οικογένειες ΑΦΕ, τα παιδιά με τους πλουσιότερους, πιο μορφωμένους γονείς ήταν πιο αγχωμένα και ανήσυχα (Fransson et al., 2016). Επιπλέον, το να έχεις έναν γονέα με μεταπτυχιακό συνδέεται στενότερα με υψηλότερο επίπεδο άγχους στα παιδιά. Οι ερευνητές εικάζουν ότι οι μορφωμένοι, πλουσιότεροι γονείς ενδέχεται να θέσουν περισσότερες ακαδημαϊκές και κοινωνικές απαιτήσεις στα παιδιά τους, γεγονός που με τη σειρά του αυξάνει το άγχος των παιδιών.

Σε μια γαλλική μελέτη με 91 παιδιά που ζούσαν σε καθεστώς ΚΦΕ, 34 που ζούσαν με τους πατέρες τους, και 328 με τις μητέρες τους και 1.449 που ζούσαν σε άθικτες οικογένειες, και στους τέσσερις οικογενειακούς τύπους, τα παιδιά με υψηλότερο οικονομικό υπόβαθρο ήταν εξίσου πιθανό με τα παιδιά χαμηλότερου οικονομικού υπόβαθρου, να αναφέρουν ότι εμπλέκονταν σε γονικές συγκρούσεις και να αναφέρουν υψηλή σύγκρουση μεταξύ των γονιών τους (Barumandzadah, Martin-Lebrun, Barumandzadeh, & Roussin, 2016). Για τους Αμερικανούς εφήβους σε οικογένειες ΑΦΕ, εκείνες με μητέρες υψηλότερου εισοδήματος είχαν υψηλότερα επίπεδα αποκλίνουσας συμπεριφοράς και χρήσης ουσιών - κάτι που δεν συνέβαινε στις οικογένειες ΚΦΕ (Buchanan et al., 1996). Ομοίως, οι Δανοί έφηβοι με πιο μορφωμένους, πλουσιότερους πατέρες δεν ήταν περισσότερο ικανοποιημένοι με τη ζωή τους (Bastaitis et al., 2014).

Παρόλο που οι γονείς της ΚΦΕ ήταν πλουσιότεροι και πιο μορφωμένοι από τους γονείς της ΑΦΕ, τα παιδιά της κοινής επιμέλειας δεν είχαν πιο καλή συμπεριφορά και δεν ασχολούνταν περισσότερο με το σχολείο. Τα παιδιά της Δανίας που είχαν μεγαλύτερη αφοσίωση και καλή συμπεριφορά ήταν εκείνα που είχαν την καλύτερη σχέση με τον πατέρα τους - και αυτά ήταν τα παιδιά της ΚΦΕ (Havermans Sodermans, & Matthijs et al., 2017). Τα πιο πλούσια παιδιά της Ολλανδίας δεν είχαν, επίσης, περισσότερες πιθανότητες να περάσουν χρόνο ή να διατηρήσουν στενές σχέσεις με τους παππούδες τους αφού οι γονείς τους χώρισαν από τα λιγότερο εύπορα παιδιά (Westphal, 2016). Ένα ασυνήθιστο εύρημα είναι ότι παιδιά του Καναδά με πλουσιότερους γονείς είχαν λιγότερα προβλήματα εκμάθησης στις οικογένειες ΚΦΕ, αλλά όχι λιγότερα προβλήματα στις οικογένειες ΑΦΕ (Drapeau, Baude, Quellet, Godbout, & Ivers, 2017).

Μεταφορικά λοιπόν, «τα χρήματα δεν αγοράζουν ευτυχία» ισχύει στο ότι τα παιδιά γενικά αποδίδουν καλύτερα στην ΚΦΕ παρά στην ΑΦΕ, ανεξάρτητα από το οικογενειακό εισόδημα.

Το Σ στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση): Σύγκρουση

Εάν η ανατροφή(Α) και το εισόδημα(Ε) δεν φαίνεται να διαδραματίζουν ισχυρό ρόλο για τα πλεονεκτήματα της ΚΦΕ, τι γίνεται με το θέμα της σύγκρουσης(Σ) στο ΑΕΣ; Οι γονείς ΚΦΕ έχουν σημαντικά λιγότερες συγκρούσεις από τους γονείς ΑΦΕ όταν χωρίζουν ή τα επόμενα χρόνια; Έχουν πολύ καλύτερη σχέση συνεπιμέλειας μεταξύ τους, συνεργάζονται στενά με έναν τρόπο χαμηλής σύγκρουσης, συνεργασίας, επικοινωνίας; Η σύγκρουση συνδέεται στενότερα από τη ρύθμιση της επιμέλειας με τις επιδόσεις των παιδιών; Εάν και τα τρία από αυτά είναι αληθινά, τότε ο παράγοντας σύγκρουσης μπορεί να βοηθήσει να εξηγηθεί γιατί τα παιδιά ΚΦΕ αποδίδουν καλύτερα στη ζωή τους.

Άτομα που αναφέρονται στους πιθανούς κινδύνους της ΚΦΕ συχνά ισχυρίζονται ότι τα παιδιά δεν επωφελούνται από αυτήν τη ρύθμιση, εκτός εάν οι γονείς τους έχουν χαμηλή σύγκρουση, σχέση συνεργασίας - και ότι η έκθεση σε σύγκρουση έχει πιο αρνητικό αντίκτυπο από το να μην υπάρχει συμμετοχική σχέση με τον πατέρα (που είναι σχεδόν πάντα ο γονέας με τον οποίο δεν διαμένει το παιδί στις οικογένειες ΑΦΕ). Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι η έρευνα υποστηρίζει σθεναρά τη θέση τους. Για παράδειγμα, η Emery (2014) υποστηρίζει ότι «η καλύτερη έρευνα υποστηρίζει το συμπέρασμα ότι σε διαζύγια υψηλής σύγκρουσης τα παιδιά έχουν χειρότερες επιδόσεις στην ΚΦΕ από ό, τι σε άλλες ρυθμίσεις». «Με βάση την έρευνα. . . Το να ζεις στη μέση μιας εμπόλεμης ζώνης μεταξύ δύο γονέων είναι πιο επιβλαβές για τα παιδιά από το να έχεις μια πραγματική σχέση με έναν μόνο από αυτούς»(Emery, 2016a, p. 28). «Η προστασία από τις συγκρούσεις είναι μια πιο βασική ανάγκη παρά δύο καλοί γονείς στην ιεραρχία μου για τις ανάγκες των παιδιών σε δύο σπίτια» (Emery et al., 2016a, p. 49).

Στην πραγματικότητα, κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από τις έρευνες, σύμφωνα με αναλύσεις των μελετών που έχουν συγκρίνει πραγματικά την ευημερία των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ σε οικογένειες υψηλών συγκρούσεων. **Τα παιδιά σε οικογένειες υψηλής σύγκρουσης, γενικά, έχουν καλύτερη απόδοση στην ΚΦΕ από ό, τι στις οικογένειες ΑΦΕ. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στο ότι τα παιδιά ΚΦΕ έχουν στενότερες σχέσεις και με τους δύο γονείς τους, οδηγώντας έτσι στη μείωση του αντίκτυπου των υψηλών συγκρούσεων** (Bauserman, 2002, 2012; Fabricius et al., 2012; Mahrer, O'Hara, Sandler, & Wolchik, 2018; Nielsen, 2017).

Όσον αφορά τη σύγκρουση, σε μια ανάλυση 19 μελετών που συνέκριναν τα επίπεδα σύγκρουσης των γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ με την ποιότητα της σχέσης τους, τα ζευγάρια ΚΦΕ δεν είχαν σημαντικά λιγότερες συγκρούσεις ή περισσότερες συνεργατικές, επικοινωνιακές σχέσεις από τα ζευγάρια ΑΦΕ τη στιγμή που χώρισαν ή κατά τα έτη μετά το χωρισμό τους (βλ. Nielsen, 2017, για λεπτομερείς περιλήψεις των 19 μελετών). Σε σύγκριση με τα ζευγάρια ΑΦΕ, σε τρεις μελέτες τα ζευγάρια ΚΦΕ είχαν λιγότερες συγκρούσεις, σε μία μελέτη είχαν περισσότερες και σε μία μελέτη οι διαφορές σύγκρουσης εξαρτώνταν από την ηλικία των παιδιών. Όμως, δεν αξιολογήθηκαν τα αποτελέσματα των παιδιών στο σύνολο αυτών των μελετών, οπότε δεν μπορούν να εξετάσουν το ζήτημα αν η σύγκρουση μπορεί να έχει επηρεάσει τις επιδόσεις των παιδιών.

Μια άλλη πτυχή της σύγκρουσης είναι πόση διαφωνία είχαν οι γονείς σχετικά με τις ρυθμίσεις επιμέλειας εξαρχής. Μήπως είναι οι γονείς της ΚΦΕ μια μοναδική ομάδα που, σε αντίθεση με τους γονείς της ΑΦΕ, συμφωνούν εθελοντικά στο σχέδιο γονικής μέριμνας χωρίς να αναγκαστούν ή εξαναγκαστούν να μοιραστούν; Σύμφωνα με τις επτά μελέτες που έχουν επικεντρωθεί αποκλειστικά σε αυτήν την ερώτηση, η απάντηση είναι «όχι» (βλ. Nielsen, 2017, για μια συζήτηση αυτών των μελετών). Το ποσοστό των ζευγαριών που είχαν αρχικά αντιταχθεί στην ΚΦΕ εξαρχής κυμαίνονταν από 30% έως 80%. Ωστόσο, και στις επτά μελέτες, τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα παιδιά της ΑΦΕ παρά το γεγονός ότι πολλοί από τους γονείς τους δεν είχαν συμφωνήσει στο σχέδιο τη στιγμή που χώριζαν.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, 19 από τις 60 μελέτες έλαβαν υπόψη τη γονική σύγκρουση με έναν από τους δύο τρόπους. Σε 15 μελέτες δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των συγκρούσεων γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ (= C), πράγμα που σημαίνει ότι η σύγκρουση θα ήταν απίθανο να εξηγήσει τυχόν διαφορές στα αποτελέσματα. Στις άλλες τέσσερις μελέτες, οι διαφορές μεταξύ των επιπέδων σύγκρουσης γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ συμπεριλήφθηκαν στις στατιστικές αναλύσεις, έτσι ώστε η σύγκρουση να μην επηρεάζει τα αποτελέσματα (C *). Σε αυτές τις 19 μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις σε όλους τους δείκτες σε 9 μελέτες, ίδιες επιδόσεις σε ορισμένους δείκτες και καλύτερες επιδόσεις σε άλλους σε 5 μελέτες, ίδιες επιδόσεις σε όλους τους δείκτες σε 2 μελέτες και χειρότερες επιδόσεις σε ένα δείκτη, αλλά ίσες ή καλύτερες επιδόσεις σχετικά με άλλους δείκτες σε 3 μελέτες.

Σε έξι άλλες μελέτες υπήρχαν διαφορές μεταξύ των επιπέδων σύγκρουσης γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ και αυτή η διαφορά δεν συμπεριλήφθηκε στη στατιστική ανάλυση. Αυτό αφήνει ανοιχτή την πιθανότητα η σύγκρουση να είχε ξεχωριστό αντίκτυπο από τη ρύθμιση επιμέλειας. Σε σύγκριση με τους γονείς ΑΦΕ, σε δύο μελέτες οι γονείς ΚΦΕ είχαν περισσότερες συγκρούσεις (> C) και σε τέσσερις μελέτες είχαν λιγότερες συγκρούσεις (<C). Εάν η χαμηλότερη σύγκρουση παρέχει οφέλη στα παιδιά, τότε τα παιδιά ΚΦΕ σε αυτές τις τέσσερις μελέτες θα έπρεπε γενικά να είχαν καλύτερη προσαρμογή. Αυτή δεν ήταν η περίπτωση. Παρόλο που οι γονείς τους είχαν τα χαμηλότερα επίπεδα σύγκρουσης, σε μία μόνο μελέτη τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν καλύτερες επιδόσεις σε όλους τους δείκτες. Στις άλλες τρεις μελέτες, τα παιδιά ΚΦΕ και ΑΦΕ ήταν συνολικά ίσα. Στις δύο μελέτες όπου οι γονείς ΚΦΕ είχαν περισσότερες συγκρούσεις από τους γονείς ΑΦΕ, τα παιδιά ΚΦΕ πήγαν ακόμα καλύτερα από τα παιδιά ΑΦΕ.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1, μόνο οκτώ μελέτες ελέγχονταν τόσο για το εισόδημα (\$ *) όσο και για τις συγκρούσεις (C *). Αυτές οι οκτώ μελέτες είναι ιδιαίτερα σημαντικές επειδή αποκλείουν και τους δύο παράγοντες ως πιθανές αιτίες προσαρμογής των παιδιών. Σε πέντε μελέτες, σε όλους τους δείκτες τα παιδιά ΚΦΕ είχαν καλύτερη απόδοση από τα παιδιά ΑΦΕ. Σε μια μελέτη τα παιδιά ΚΦΕ ήταν ίδια με τα παιδιά ΑΦΕ σε ορισμένους δείκτες και καλύτερα σε άλλους. Σε μία μελέτη είχαν ίσα αποτελέσματα σε όλους τους δείκτες. Σε μια μελέτη, η ΚΦΕ είχε ως αποτέλεσμα χειρότερες επιδόσεις σε έναν δείκτη, αλλά ίσες ή καλύτερες επιδόσεις σε όλους τους άλλους δείκτες. Τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν τις καλύτερες συνολικά επιδόσεις ανεξάρτητα από τα επίπεδα εισοδήματος και των συγκρούσεων.

Όπως συμβαίνει με το εισόδημα και τις σχέσεις γονέα-παιδιού, αυτές οι μελέτες συγκρούσεων δεν πρέπει να παρερμηνευθούν ώστε να σημαίνουν ότι η υψηλή, ανεξέλεγκτη σύγκρουση - ειδικά όταν τα παιδιά βρίσκονται σε αυτήν - δεν έχει καμία επίδραση στα παιδιά. Σε πολλές μελέτες υπήρχαν δεσμοί μεταξύ συγκρούσεων και διαφόρων πτυχών της ευημερίας των παιδιών. Σε αντίθεση με τις μελέτες σύγκρουσης που μόλις συζητήθηκαν, αυτές οι μελέτες δεν αξιολόγησαν εάν η σύγκρουση ήταν σημαντικά διαφορετική στις οικογένειες ΚΦΕ και ΑΦΕ, αλλά αυτές οι μελέτες ρίχνουν φως στον περίπλοκο ρόλο που διαδραματίζει η σύγκρουση ξεχωριστά από τη ρύθμιση επιμέλειας.

Σε αντίθεση με τον ισχυρισμό ότι η σύγκρουση έχει πολύ αρνητικό αντίκτυπο στα παιδιά, η σύγκρουση αντιπροσώπευε μόνο ένα μικρό μέρος της διαφοράς μεταξύ των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ, όπου σε ορισμένες μελέτες τα παιδιά ΚΦΕ είχαν τα καλύτερα αποτελέσματα (Bagumandzadah et al., 2016; Buchanan et al., 1996; Johnston, Kline, & Tschann, 1989; Vanassche et al., 2013). Ο μικρός αντίκτυπος των συγκρούσεων μειώθηκε ακόμη περισσότερο αφού ελήφθησαν υπόψη οι προσωπικότητες των παιδιών (Sodermans & Matthijs, 2014). Επιπλέον, ακόμη και όταν η σύγκρουση ήταν υψηλή, τα παιδιά είχαν καλύτερες σχέσεις με τον πατέρα τους στη ΚΦΕ από ό, τι στην ΑΦΕ (Fabricius & Lueken, 2007; Fabricius et al., 2012). Αντίθετα, όταν οι συγκρούσεις ήταν υψηλές και τα παιδιά δεν είχαν καλή σχέση με τον πατέρα τους, ένιωσαν χειρότερα στη ΚΦΕ από ό, τι στην ΑΦΕ (Sandler et al., 2013). Επίσης ενδιαφέρον, ακόμη και σε δύο μελέτες όπου οι γονείς ΚΦΕ είχαν περισσότερες συγκρούσεις από τους γονείς ΑΦΕ, τα παιδιά ΚΦΕ εξακολουθούσε να έχουν τα καλύτερα αποτελέσματα (Lee, 2002; Melli & Brown, 2008).

Όσον αφορά το φύλο, σε ΚΦΕ ή ΑΦΕ, η υψηλή σύγκρουση είχε αρνητική επίδραση στη σχέση της κόρης με τον πατέρα, αλλά όχι στη σχέση του γιου - και όχι στη σχέση των δύο με τη μητέρα τους (Frank, 2007). Παρομοίως, όταν οι συγκρούσεις ήταν υψηλές, τα κορίτσια στις οικογένειες ΚΦΕ και ΑΦΕ ήταν πιο αγχωμένα από τα αγόρια (Fransson et al., 2016). Σε οικογένειες υψηλών συγκρούσεων 8 χρόνια μετά το χωρισμό των γονέων, τα κορίτσια ήταν πιο καταθλιπτικά στη ΚΦΕ, αλλά τα αγόρια ήταν πιο καταθλιπτικά στην ΑΦΕ (Vanassche et al., 2013). Και πάλι, σε μια άλλη μελέτη, 4 χρόνια μετά το διαζύγιο των γονιών τους, όταν η σύγκρουση ήταν υψηλή, στις οικογένειες ΚΦΕ και ΑΦΕ, τα αγόρια ήταν πιο καταπιεσμένα από τα κορίτσια (Buchanan et al., 1996). Όσον αφορά το σχολείο, η υψηλή σύγκρουση πριν από το διαζύγιο συνδέθηκε με λιγότερα κίνητρα και χειρότερη συμπεριφορά, ανεξάρτητα από τη διευθέτηση της επιμέλειας ή το επίπεδο εκπαίδευσης των γονιών τους (Havermans et al., 2017).

Με βάση αυτά τα ευρήματα, δεν φαίνεται να υπάρχει σαφής, σταθερός ή προβλέψιμος τρόπος με τον οποίο η σύγκρουση επηρεάζει τα παιδιά στο καθεστώς ΚΦΕ και ΑΦΕ. Φαίνεται, ωστόσο, ότι μπορεί να υπερβάλλουμε για τον ρόλο που παίζει η σύγκρουση, ειδικά όταν τα παιδιά έχουν καλές σχέσεις με τους γονείς τους και ζουν σε καθεστώς κοινής επιμέλειας.

Οι παράγοντες ΑΕΣ: Κατανόηση της αλληλεπίδρασης

Οι 44 μελέτες που εξέτασαν την ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού, το εισόδημα ή τη σύγκρουση, μας δείχνουν, επίσης, ότι κανένας παράγοντας δεν μπορεί να αιτιολογήσει όλες τις διαφορές. Οι παράγοντες ΑΕΣ λειτουργούν σε συνδυασμό με τη ρύθμιση επιμέλειας, αλληλεπιδρώντας με τρόπους που δεν είναι σταθεροί ή προβλέψιμοι. Εξετάζοντας προσεκτικά μια μελέτη, μπορούμε να εκτιμήσουμε πληρέστερα αυτήν την αλληλεπίδραση.

Μια μελέτη στην Καλιφόρνια αξιολόγησε τα προβλήματα κοινωνικοποίησης και συμπεριφοράς εφήβων σε 51 περιπτώσεις ΚΦΕ και 445 περιπτώσεις ΑΦΕ και τους βαθμούς τους 4½ χρόνια μετά το διαζύγιο των γονιών τους (Buchanan et al., 1996). Τα εισόδημα και τα επίπεδα σύγκρουσης μεταξύ των γονέων ΚΦΕ και ΑΦΕ δεν διέφεραν σημαντικά. Στην πραγματικότητα, το 80% των γονέων της ΚΦΕ ήταν σε σύγκρουση σχετικά με τη ρύθμιση επιμέλειας από την αρχή, ακόμα κι αν τελικά ενέκρινε ένα σχέδιο ΚΦΕ. Ακόμα και στις οικογένειες με τις εντονότερες συγκρούσεις και ακόμα και όταν τα παιδιά βρέθηκαν ανάμεσα σε «διασταυρούμενα πυρά», οι έφηβοι ΚΦΕ τα πήγαν καλύτερα. Και στους δύο τύπους οικογενειών, οι έφηβοι που δεν ένιωθαν κοντά κανένα γονέα τους είχαν περισσότερα συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα από τους εφήβους που είχαν πιαστεί σε έντονα συνεχιζόμενη σύγκρουση. «Η σύγκρουση μεταξύ των γονέων είχε πολύ μικρότερες συσχετίσεις με την προσαρμογή των εφήβων από ό, τι περιμέναμε» (Buchanan et al., 1996, σελ. 257). Πράγματι, σε οικογένειες με έντονες συγκρούσεις, τα παιδιά σε ΚΦΕ ήταν πιο πιθανό από ότι τα παιδιά σε ΑΦΕ να βρεθούν ανάμεσα σε «διασταυρούμενα πυρά» - και όμως είχαν εντούτοις λιγότερα προβλήματα από τα παιδιά ΑΦΕ. Οι ερευνητές απέδωσαν αυτό το γεγονός στο ότι τα παιδιά της ΚΦΕ είχαν στενότερες σχέσεις με τους γονείς τους, κάτι που αντισταθμίζει τον αντίκτυπο των έντονων συγκρούσεων. Εν ολίγοις, η ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού επισκίασε την σύγκρουση και το εισόδημα, αλλά τα μεγαλύτερα οφέλη συσσωρεύθηκαν μόνο όταν προστέθηκε στο μείγμα η ποσότητα του χρόνου γονικής ανατροφής μέσω της ΚΦΕ

Περιορισμοί των μελετών

Πρέπει να ληφθούν υπόψη αρκετοί περιορισμοί όσον αφορά τις μελέτες που συζητήθηκαν σε αυτό το άρθρο. Πρώτον, οι μελέτες αναφέρουν συσχετίσεις, πράγμα που σημαίνει ότι δεν μπορούν να αποδείξουν ότι η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού, το οικογενειακό εισόδημα, η σύγκρουση μεταξύ γονέων ή η ρύθμιση της επιμέλειας προκάλεσε τα αποτελέσματα. Όπως ήδη επεξηγήθηκε, ωστόσο, πολλές από τις μελέτες ελέγχθηκαν για ένα ή περισσότερους από αυτούς τους παράγοντες, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα ότι ήταν η ρύθμιση ΚΦΕ που εξηγεί τα καλύτερα αποτελέσματα των παιδιών.

Δεύτερον, οι 60 μελέτες δεν είναι ίσης ποιότητας. Μερικές είναι ανώτερες από άλλες όσον αφορά το μέγεθος του δείγματος, την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, την εγκυρότητα και αξιοπιστία των δεικτών και εκλέπτυνση των στατιστικών αναλύσεων. Οι υψηλότερης ποιότητας μελέτες περιελάμβαναν εισόδημα, συγκρούσεις και την ποιότητα σχέσης γονέα-παιδιού στη στατιστική ανάλυση για την αξιολόγηση της επίδρασης που είχε η ίδια η ρύθμιση επιμέλειας. Επιπλέον, οι περισσότερες από τις αναφορές για την ευημερία των παιδιών και για την σύγκρουση μεταξύ των γονέων προήλθαν μόνο από μητέρες και όχι από πατέρες. Ειδικά επειδή οι γονείς αυτοί χώρισαν, το να βασιστούμε στα σχόλια μόνο του ενός γονέα θα μπορούσαν να αποδώσουν μια ανακριβή ή στρεβλή θεώρηση.

Ορισμένοι κοινωνικοί επιστήμονες επέκριναν ή απέρριψαν τις μελέτες ΚΦΕ επειδή οι ερευνητές χρησιμοποίησαν διαφορετικούς δείκτες και διαφορετικούς τύπους δειγμάτων (π.χ. Smyth et al., 2016). Αυτή η κριτική είναι κάπως ασυνήθιστη επειδή η έρευνα σε πολλά θέματα, όπως η σύγκρουση μεταξύ γονέων ή το διαζύγιο, χρησιμοποιούν, επίσης, διαφορετικούς δείκτες, διαφορετικά ερευνητικά σχέδια και διαφορετικά δείγματα. Σημαντικότερα, όταν ένα σώμα μελετών έχει χρησιμοποιήσει διαφορετικούς δείκτες, διαφορετικά δείγματα και διαφορετικές προσεγγίσεις για να εξερευνηθεί το ίδιο βασικό ερώτημα, αυτό θεωρείται δυνατό σημείο, όχι αδυναμία, στην έρευνα κοινωνικών επιστημών. Όταν οι μελέτες διαφέρουν σε αυτές τις απόψεις, αλλά εξακολουθούν να καταλήγουν στο ίδιο γενικό συμπέρασμα, αυτό είναι μία επιθυμητή κατάσταση που αναφέρεται ως συγκλίνουσα εγκυρότητα (Shadish, Cook, & Campbell, 2001). Η συγκλίνουσα εγκυρότητα αυξάνει την εμπιστοσύνη και την αξιοπιστία των ευρημάτων. **Οι 60 μελέτες ΚΦΕ έχουν υψηλό βαθμό συγκλίνουσας εγκυρότητας στο ότι βρίσκουν με σταθερότητα ότι τα παιδιά ΚΦΕ είναι καλύτερα προσαρμοσμένα από τα παιδιά ΑΦΕ σε ένα ευρύ φάσμα δεικτών, χρησιμοποιώντας διαφορετικά δείγματα, χρησιμοποιώντας δεδομένα από διαφορετικές χώρες και συλλέγοντας δεδομένα σε έκταση αρκετών δεκαετιών.**

Τέλος, παρόλο που οι διαφορές μεταξύ των αποτελεσμάτων των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ είναι στατιστικά σημαντικές, τα μεγέθη επίδρασης είναι γενικά μικρά έως μέτρια. Δεδομένου αυτού, υποστηρίχθηκε ότι η ΚΦΕ δεν είναι ιδιαίτερα ευεργετική. Για παράδειγμα, μιλώντας για αυτά τα μικρά μεγέθη επίδρασης, «Mountains are made out of molehills» Emery (2015).

Ωστόσο, πολλά πράγματα πρέπει να γίνουν κατανοητά σχετικά με τα μεγέθη. Τα μεγέθη μικρής επίδρασης είναι κοινά σε μελέτες που αξιολογούν παράγοντες, όπως η φτώχεια ή οι συγκρούσεις μεταξύ γονέων ή η ενδοοικογενειακή βία, που επηρεάζουν τα παιδιά. Πράγματι, λιγότερο από το 3% των μελετών στην κοινωνική ψυχολογία πληρούν το πρότυπο για ένα «ισχυρό» μέγεθος επίδρασης (Hemphill, 2003). Ωστόσο, τα μικρά μεγέθη επίδρασης στις κοινωνικές επιστήμες και την ιατρική επιστήμη έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων (Ferguson, 2009). Στην πραγματικότητα, πολλές πολιτικές δημόσιας υγείας και θεραπευτικά πρωτόκολλα ψυχικής υγείας βασίζονται σε έρευνα με ασθενή έως μέτρια αποτελέσματα (Meyer, 2001). Επιπλέον, «δεν υπάρχει συμφωνία σχετικά με την σπουδαιότητα του μεγέθους επίδρασης που είναι απαραίτητο για να καθιερωθεί πρακτική σημασία» (Ferguson, 2009, σελ. 532). Επίσης, πρέπει να εξετάσουμε τους κινδύνους σε σχέση με τα οφέλη προτού απορρίψουμε μικρά μεγέθη επίδρασης ως επουσιώδη ή ανούσιοι «σωροί χώματος» (Rosenthal, 1990). Για παράδειγμα, εάν υπάρχει στατιστικά σημαντική αλλά ασθενής σύνδεση (μικρό μέγεθος επίδρασης) μεταξύ της ΚΦΕ και της χρήσης ναρκωτικών, του καπνίσματος, της κατανάλωσης αλκοόλ από παιδιά που έχουν μια πιο αδύναμη ή προβληματική σχέση με τον πατέρα τους, και αν δεν υπάρχουν χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά ΚΦΕ, τότε **τα οφέλη υπερτερούν των κινδύνων ανεξάρτητα από το πόσο μικρό είναι το όφελος**. Τα μικρά μεγέθη επίδρασης γίνονται όλο και περισσότερο σημαντικά εάν οι κίνδυνοι είναι χαμηλοί, αλλά οι συνέπειες μπορεί να είναι τεράστιες' για παράδειγμα, παιδιά που πεθαίνουν ως αποτέλεσμα ενός ατυχήματος λόγω κατανάλωσης αλκοόλ ή υπερβολικής δόσης ναρκωτικών, ή παιδιά που έχουν δια βίου προβλήματα υγείας ως αποτέλεσμα του καπνίσματος ως έφηβοι, ή παιδιά που έχουν μικρή ή καθόλου σχέση με τον πατέρα τους για το υπόλοιπο της ζωής τους.

Υπογραμμίζοντας τη σημασία των μικρών μεγεθών επίδρασης σε σχέση με την ευεξία των παιδιών, οι Amato και Gilbreth (1999) προσέφεραν ένα υποθετικό παράδειγμα παιδιών που έχουν υπεύθυνους πατέρες (ο πιο ευεργετικός τρόπος ανατροφής) σε σχέση με τα παιδιά των οποίων οι πατέρες δεν έχουν υποστηρικτικό τρόπο ανατροφής. Αλλάζοντας τη διατύπωσή τους από «υποστηρικτική» πατρότητα σε «ΚΦΕ», το παράδειγμά τους διαβάζεται ως εξής: «Τα μισά από τα παιδιά ζουν σε οικογένειες ΚΦΕ και το 20% από αυτά αντιμετωπίζουν ένα συγκεκριμένο πρόβλημα συμπεριφοράς, σε σύγκριση με το 30% των παιδιών που ζουν σε οικογένειες με ΑΦΕ. Αυτό το αποτέλεσμα θα σήμαινε ότι η ΚΦΕ σχετίζεται με μία πιθανότητα μείωσης κατά το ένα τρίτο στην πιθανότητα εμφάνισης του προβλήματος. Οι περισσότεροι παρατηρητές θα συμφωνούσαν ότι αυτό είναι ουσιαστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Ωστόσο, αυτό το παράδειγμα θα αποδώσει μια συσχέτιση μόνο -115.» (σελ. 568). Για να τεθεί διαφορετικά, σε αυτό το υποθετικό παράδειγμα, ακόμη και ένα εξαιρετικά ασθενές μέγεθος επίδρασης θα σήμαινε ότι παιδιά σε ΚΦΕ είχαν 30% λιγότερες πιθανότητες να αναπτύξουν το πρόβλημα συμπεριφοράς από ό, τι παιδιά σε ΑΦΕ.

Όσον αφορά τις 60 μελέτες ΚΦΕ, το ζήτημα των μεγεθών επίδρασης είναι ακόμη πιο περίπλοκο από το γεγονός ότι οι περισσότερες μελέτες δεν ανέφεραν τα μεγέθη επίδρασης. Δεδομένου αυτού, θα ήταν λάθος να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι τα μεγέθη επίδρασης είναι μικρά. Τα μεγέθη επίδρασης μπορεί να διαφέρουν δραματικά ανάλογα με το ποια πτυχή της ευημερίας ενός παιδιού αξιολογείται και τι είδους δείγμα χρησιμοποιείται. Για παράδειγμα, στη μετα-ανάλυση των Baude et al. (2016), το μέγεθος επίδρασης για τη συσχέτιση μεταξύ της ΚΦΕ και των προβλημάτων συμπεριφοράς ήταν τετραπλάσιο από το μέγεθος επίδρασης για τη συσχέτιση μεταξύ ΚΦΕ και συναισθηματικών προβλημάτων. Τα μεγέθη επίδρασης ήταν, επίσης, πέντε φορές πιο ισχυρά για τα παιδιά ΚΦΕ σε μελέτες που χρησιμοποιούν σχολικά δείγματα παρά σε μελέτες που χρησιμοποιούν εθνικά δείγματα. Ακόμα πιο αξιοσημείωτο, μεγέθη επίδρασης όπου τα παιδιά της ΚΦΕ ξόδεψαν 50% χρόνο με κάθε γονέα ήταν πέντε φορές ισχυρότερα από ό, τι σε μελέτες όπου τα παιδιά ΚΦΕ έζησαν περισσότερο από 35% αλλά λιγότερο από 50% χρόνο με κάθε γονέα. Στη μετα-ανάλυση του Bauserman (2002) υπήρχε επίσης ένα ευρύ φάσμα μεγεθών επίδρασης για τη θετική επιρροή της ΚΦΕ, που κυμαίνεται από 0,005 (πολύ αδύναμη) έως 0,97 (εξαιρετικά ισχυρή).

Τέλος, πρέπει να έχουμε κατά νου ότι οι επιδράσεις της ΚΦΕ είναι μερικές φορές το ίδιο ισχυρές ή ισχυρότερες από τις επιπτώσεις της γονικής σύγκρουσης ή του οικογενειακού εισοδήματος. Για παράδειγμα, σε μια μετα-ανάλυση 68 μελετών, το μέγεθος επίδρασης για γονείς με έντονη σύγκρουση και τα προβλήματα προσαρμογής των παιδιών ήταν μόνο .19 (Buehler et al.,1997). Σε μια άλλη μετα-ανάλυση 50 μελετών στις οποίες συμμετείχαν 10.364 παιδιά, ο σύνδεσμος μεταξύ των προβλημάτων προσαρμογής και των ενοχικών αισθημάτων για τα παιδιά όσον αφορά τις συγκρούσεις των γονέων ή το αίσθημα ότι απειλούνται από τη σύγκρουση ήταν ελάχιστο .18. Οι περισσότεροι από εμάς θα ήταν απίθανο να επικρίνουμε τους ανθρώπους ότι «κάνουν την τρίχα, τριχιά» επειδή θεώρησαν πως αυτά τα ευρήματα είναι σχετικά με την ευεξία των παιδιών.

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα μεγάλα μεγέθη επίδρασης δεν αξίζουν περισσότερη προσοχή ή ότι φέρουν περισσότερο βάρος από τα μικρά μεγέθη επίδρασης. Το αξίζουν - ειδικά αν είμαστε αναγκασμένοι να διαλέξουμε μόνο μία επιλογή. Ως υποθετικό παράδειγμα, ας εικάσουμε ότι προσπαθούμε να μειώσουμε τις πιθανότητες τα παιδιά να διαγνωστούν με κλινική κατάθλιψη αφότου χωρίσουν οι γονείς. Εξήντα μελέτες έδειξαν ότι και οι τρεις επιλογές οδήγησαν στατιστικά σε σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά κατάθλιψης για αυτά τα παιδιά. Καμία από τις τρεις επιλογές δεν συνδέθηκαν με τυχόν αρνητικά αποτελέσματα. Αν ήμασταν ελεύθεροι να επιλέξουμε και τα τρία, θα τα επιλέγαμε ανεξάρτητα από τα μεγέθη επίδρασης. Αν επιτρεπόταν να επιλέξουμε μόνο ένα, ωστόσο, θα επιλέγαμε αυτό με το μεγαλύτερο μέγεθος επίδρασης. Αν υπήρχε μόνο μία επιλογή που είχε αποδειχθεί στατιστικά σημαντική, ανεξάρτητα από το πόσο μικρό είναι το μέγεθος επίδρασης, θα επιλέγαμε αυτό. Το θέμα είναι ότι δεν πρέπει να αφήνουμε τα μικρά μεγέθη επίδρασης να κυριαρχούν στο να προσδιορίσουμε εάν η ΚΦΕ είναι ευεργετική για τα περισσότερα παιδιά.

Συμπέρασμα

Όπως δείχνουν οι μελέτες που συνοψίζονται σε αυτό το άρθρο, **η ΚΦΕ είναι γενικά συνδεδεμένη με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά σε σύγκριση με την ΑΦΕ, ανεξάρτητα από τους γονικούς παράγοντες, το οικογενειακό εισόδημα ή το επίπεδο σύγκρουσης μεταξύ των γονέων.** Φαίνεται ότι το να αφήνουν τα μαθήματα, τα ρούχα, τα αθλητικά παπούτσια ή το κλαρινέτο στο σπίτι του ενός γονέα και το να ζουν κάτω από δύο σύνολα κανόνων δεν έχει δημιουργήσει δεινές συνθήκες για τα παιδιά της ΚΦΕ- ίσως επειδή δεν αφήνουν πίσω την **αγάπη, την προσοχή, τη συμμετοχή και τη δέσμευση** του ενός γονέα όταν είναι με τον άλλο.

Εκείνοι που ευτελίζουν τη συμβολή της ΚΦΕ υποστηρίζουν ότι είναι παράγοντες όπως το εισόδημα των γονέων, η εκπαίδευση, οι δεξιότητες γονέων και η χαμηλή σύγκρουση που αιτιολογούν καλύτερα τα θετικά αποτελέσματα που παρατηρούνται στα παιδιά ΚΦΕ. Αυτή η άποψη τυγχάνει πολύ μικρής υποστήριξης στα δεδομένα των 60 μελετών.

Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα παιδιά δεν επωφελούνται από σχέσεις υψηλής ποιότητας με τους γονείς τους, ή ζώντας σε οικογένειες υψηλότερου εισοδήματος, ή έχοντας γονείς με σχέσεις χαμηλών συγκρούσεων. Όπως εξηγείται σε αυτό το άρθρο, αυτοί οι παράγοντες όντως έχουν σημασία. Ούτε αυτό σημαίνει ότι η ΚΦΕ είναι η πιο επωφέλης ρύθμιση για όλα τα παιδιά. Όπως τεκμηριώνεται σε αυτό το άρθρο, αυτό δεν ισχύει. Αυτό που σημαίνουν αυτές οι μελέτες είναι ότι **η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών ωφελείται περισσότερο από την ΚΦΕ παρά από την ΑΦΕ** - και ότι δεν υπάρχουν πειστικά αποδεικτικά στοιχεία ότι ο παράγοντας ΑΕΣ(Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση) επισκιάζει την ΚΦΕ. **Ακόμα κι αν η σχέση γονέα-παιδιού, το εισόδημα και η σύγκρουση ήταν ισάξια, εξακολουθεί να είναι πιο πιθανό τα παιδιά να ωφεληθούν σε οικογένειες ΚΦΕ.**

Αναφορές

Οι αναφορές που σημειώνονται με αστερίσκο υποδεικνύουν μελέτες που περιλαμβάνονται στην επισκόπηση των ερευνών στον Πίνακα 1.

- Adamsons, K. (2018). Quantity versus quality of nonresident father involvement: Deconstructing the argument that quantity doesn't matter. *Journal of Child Custody*. Advance online publication. doi:[10.1080/15379418.2018.1437002](https://doi.org/10.1080/15379418.2018.1437002)
- Adamsons, K., & Johnson, S. (2013). An updated and expanded meta analysis of nonresident fathering and child well-being. *Journal of Family Psychology*, 27, 589–599. doi:[10.1037/a0033786](https://doi.org/10.1037/a0033786)
- Amato, P., & Gilbreth, J. (1999). Nonresident fathers and children's well being: A metaanalysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 557–573. doi:[10.2307/353560](https://doi.org/10.2307/353560)
- Bala, N., Birnbaum, R., Poitras, K., Saini, M., Cyr, F., & LeClair, S. (2017). Shared parenting in Canada: Increasing use but continued controversy. *Family Court Review*, 55, 513–530. doi:[10.1111/fcre.2017.55.issue-4](https://doi.org/10.1111/fcre.2017.55.issue-4)
- *Barumandzadah, R., Martin-Lebrun, E., Barumandzadeh, T., & Poussin, G. (2016). The impact of parental conflict and the mitigating effect of joint custody after divorce or separation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57, 212–223. doi:[10.1080/10502556.2016.1150150](https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1150150)
276 L. NIELSEN
- *Bastaits, K., & Mortelmans, D. (2016). Parenting as mediator between post-divorce family structure and children's well-being. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 2178–2188. doi:[10.1007/s10826-016-0395-8](https://doi.org/10.1007/s10826-016-0395-8)
- *Bastaits, K., Ponnet, K., & Mortelmans, D. (2014). Do divorced fathers matter? The impact of parenting styles of divorced fathers on the well-being of the child. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 363–390. doi:[10.1080/10502556.2014.920682](https://doi.org/10.1080/10502556.2014.920682)
- Baude, A., Pearson, J., & Drapeau, S. (2016). Child adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57, 338–360. doi:[10.1080/10502556.2016.1185203](https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1185203)
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint custody versus sole custody. *Journal of Family Psychology*, 16, 91–102.
- Bauserman, R. (2012). A meta-analysis of parental satisfaction, adjustment, and conflict in joint custody and sole custody following divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53, 464–488. doi:[10.1080/10502556.2012.682901](https://doi.org/10.1080/10502556.2012.682901)
- *Bergstrom, M., Fransson, E., Fabian, H., Hjern, A., Sarkadi, A., & Salari, R. (2018). Preschool children living in joint physical custody arrangements show less psychological symptoms than those living mostly or only with one parent. *Acta Paediatrica*, 107, 294–300.
- *Bergstrom, M., Fransson, E., Hjern, A., Kohler, L., & Wallby, T. (2014). Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parents' life satisfaction.

Scandinavian Journal of Psychology, 55, 433–439. doi:[10.1111/sjop.12148](https://doi.org/10.1111/sjop.12148)

*Bergstrom, M., Fransson, E., Modin, B., Berlin, M., Gustafsson, P., & Hjern, A. (2015). Fifty moves a year: Is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children? *Journal of Epidemiology and Community Health*, 69, 769–774. doi:[10.1136/jech-2014-205058](https://doi.org/10.1136/jech-2014-205058)

*Bergstrom, M., Modin, B., Fransson, E., Rajmil, L., Berlin, M., Gustafsson, P. A., & Hjern, A. (2013). Living in two homes: A Swedish national survey of wellbeing in 12 and 15 year olds with joint physical custody. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 13, 868–876.

Birnbaum, R., & Saini, M. (2015). A qualitative synthesis of children's experiences of shared care post divorce. *International Journal of Children's Rights*, 23, 109–132. doi:[10.1163/15718182-02301005](https://doi.org/10.1163/15718182-02301005)

*Bjarnason, T., & Arnarrson, A. (2011). Joint physical custody and communication with parents: A cross national study of children in 36 western countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 42, 871–890.

*Bjarnason, T., Bendtsen, P., Arnarrson, A., Borup, I., Iannotti, R. J., Löfstedt, P., . . . Niclasen, B. (2010). Life satisfaction among children in different family structures: A comparative study of 36 Western countries. *Children and Society*, 26, 51–62. doi:[10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x](https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x)

*Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures. *Journal of Divorce & Remarriage*, 44, 99–124. doi:[10.1300/J087v44n03_07](https://doi.org/10.1300/J087v44n03_07)

*Brotsky, M., Steinman, S., & Zimmelman, S. (1988). Joint custody through mediation. *Conciliation Courts Review*, 26, 53–58. doi:[10.1111/j.174-1617.1988.tb01038.x](https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1988.tb01038.x)

*Buchanan, C., Maccoby, E., & Dornbusch, S. (1996). *Adolescents after divorce*. Cambridge, MA: Harvard University.

Buehler, C., Anthony, C., Krishnamkmar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Inter-parental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 233–247. doi:[10.1023/A:1025006909538](https://doi.org/10.1023/A:1025006909538)

*Campana, K., Henderson, S., & Stolberg, A. (2008). Parenting styles and children's adjustment to divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 48, 1–20. doi:[10.1300/J087v48n03_01](https://doi.org/10.1300/J087v48n03_01)
JOURNAL OF DIVORCE & REMARRIAGE 277

*Carlsund, A., Eriksson, U., Lefstedt, P., & Sellstrom, E. (2012). Risk behavior in Swedish adolescents: Is shared physical custody a risk or a protective factor? *European Journal of Public Health*, 23, 3–7. doi:[10.1093/eurpub/cks011](https://doi.org/10.1093/eurpub/cks011)

*Carlsund, A., Eriksson, U., & Sellstrom, E. (2013). Shared physical custody: Implications for health and well being in Swedish schoolchildren. *Acta Paediatrica*, 102, 318–323. doi:[10.1111/apa.12110](https://doi.org/10.1111/apa.12110)

*Cashmore, J., & Parkinson, P. (2010). *Shared care parenting arrangements since the 2006 family law reforms*. Sydney, Australia: University of New South Wales Social Research Centre.

Chandler, M. (2017, December 11). More than 20 states in 2017 considered laws to promote shared custody of children after divorce. Washington Post.

*Dissing, A., Dich, N., Andersen, A., Lund, R., & Rod, N. (2017). Parental break-ups and stress: Roles of age and family structure in 44,509 pre-adolescent children. *European Journal of Public Health*, 44, 1–6.

*Donnelly, D., & Finkelhor, D. (1992). Does equality in custody arrangement improve the parent–child relationship? *Journal of Marriage and the Family*, 54, 837–845. doi:[10.2307/353165](https://doi.org/10.2307/353165)

*Drapeau, S., Baude, A., Quellet, J., Godbout, E., & Ivers, H. (2017). Relationships between postdivorce custody arrangements, family contexts and children’s adjustment. *Journal of Child Custody*, 14, 11–33. doi:[10.1080/15379418.2017.1312659](https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1312659)

Emery, R. (2014, July). Is joint custody best or worst for children? Paper presented at the Relationships Australia seminar, Brisbane, Australia.

Emery, R. (2016a). *Two homes, one childhood: A parenting plan to last a lifetime*. New York, NY: Avery.

Emery, R. (2016b, April). Two homes, one childhood. Paper presented at a seminar of the Nebraska Psychological Association, Omaha, NE.

Emery, R., Holtzworth-Munroe, A., Johnston, J. R., Pedro-Carroll, J. L., Pruett, M. K., Saini, M., & Sandler, I. (2016). Scholar-advocacy in family law. *Family Court Review*, 54, 134–149. doi:[10.1111/fcre.12210](https://doi.org/10.1111/fcre.12210)

Emery, R., & Pruett, M. (2015, June). Lies, damn lies and statistics: Science, advocacy and heated family law controversies. Paper presented at the Association of Family and Conciliation Courts national conference, New Orleans, LA.

*Fabricius, W. (2003). Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis, and Blakeslee. *Family Relations*, 52, 385–396. doi:[10.1111/fare.2003.52.issue-4](https://doi.org/10.1111/fare.2003.52.issue-4)

*Fabricius, W., & Luecken, L. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of Family Psychology*, 21, 195–205. doi:[10.1037/0893-3200.21.2.195](https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.2.195)

*Fabricius, W., Sokol, K., Diaz, P., & Braver, S. (2012). Parenting time, parent conflict, parent–child relationships and children’s physical health. In L. Drozd & K. Kuehnle (Eds.), *Parenting plan evaluation: Applied research for the family court* (pp. 188–214). New York, NY: Oxford University Press.

*Fabricius, W., & Suh, G. (2016). Should infants and toddlers have frequent overnight parenting time with fathers? The policy debate and new data. *Psychology, Public Policy and Law*, 22, 1–15.

*Faust, J., Ko, C., Alexander, A., & Greenhawt, S. (2017). Parent child gender matching and child psychological adjustment after divorce. *Journal of Child Custody*, 14, 1–10.

doi:[10.1080/15379418.2017.1312658](https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1312658)

Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M., & Roberts, C. (2011). Legislating for shared time parenting after separation: A research review. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 25, 318–337. doi:[10.1093/lawfam/ebr015](https://doi.org/10.1093/lawfam/ebr015)

278 L. NIELSEN

Ferguson, C. (2009). An effect size primer: A guide for clinicians and researchers. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40, 532–538. doi:[10.1037/a0015808](https://doi.org/10.1037/a0015808)

Flaquer, L. (2017, May). Gender equality, child well-being and shared residence in Spain. Paper presented at the International Conference on Shared Parenting, Boston, MA.

*Frank, H. (2007). Young adults' relationship with parents and siblings. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46, 105–124. doi:[10.1300/J087v46n03_07](https://doi.org/10.1300/J087v46n03_07)

*Fransson, E., Laftman, S., Ostberg, V., Hjern, A., & Bergstrom, M. (2017). The living conditions of children with shared residence—The Swedish example. *Child Indicators Research*, 1–15.

*Fransson, E., Turunen, J., Hjern, A., Ostberg, V., & Bergstrom, M. (2016). Psychological complaints among children in joint physical custody and other family types: Considering parental factors. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44, 177–183. doi:[10.1177/1403494815614463](https://doi.org/10.1177/1403494815614463)

George, T. (2008). Residential time summary reports: Washington State. Olympia, WA: Washington State Center for Court Research.

*Hagquist, C. (2016). Family residency and psychosomatic problems among adolescents in Sweden: The impact of child–parent relations. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44, 36–46. doi:[10.1177/1403494815610664](https://doi.org/10.1177/1403494815610664)

*Havermans, N., Sodermans, K., & Matthijs, K. (2017). Residential arrangements and children's school engagement. *Youth and Society*, 49, 1104–1122. doi:[10.1177/0044118X15581167](https://doi.org/10.1177/0044118X15581167)

Hemphill, J. (2003). Interpreting the magnitudes of correlation coefficients. *American Psychologist*, 58, 78–79. doi:[10.1037/0003-066X.58.1.78](https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.1.78)

*Irving, H., & Benjamin, M. (1991). Shared and sole custody parents: A comparative analysis. In J. Fehlberg (Ed.), *Joint custody and shared parenting* (pp. 113–132). New York, NY: Guilford.

*Jablonska, B., & Lindberg, L. (2007). Risk behaviours, victimisation and mental distress among adolescents in different family structures. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 42, 656–663. doi:[10.1007/s00127-007-0210-3](https://doi.org/10.1007/s00127-007-0210-3)

*Janning, M., Laney, J., & Collins, C. (2010). Spatial and temporal arrangements, parental authority, and young adults' postdivorce experiences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 413–427. doi:[10.1080/10502556.2010.504093](https://doi.org/10.1080/10502556.2010.504093)

Jappens, M. (2018). Children's relationships with grandparents in married and shared or sole physical custody families. *Journal of Divorce & Remarriage*. doi:[10.1080/](https://doi.org/10.1080/)

10502556.2018.1454199

*Jappens, M., & Bavel, J. (2016). Parental divorce, residence arrangements and contact between grandchildren and grandparents. *Journal of Marriage and Family*, 78, 451–467. doi:10.1111/jomf.2016.78.issue-2

*Johnston, J., Kline, M., & Tschann, J. (1989). Ongoing post divorce conflict: Effects on children of joint custody and frequent access. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 576–592. doi:10.1111/j.1939-0025.1989.tb02748.x

*Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., & Qu, L. (2009). Evaluation of 2006 family law reforms in Australia. Canberra, Australia: Australian Institute of Family Studies.
Kitterod, R., & Wiik, K. (2017). Shared residence among parents living apart in Norway. *Family Court Review*, 55, 556–571. doi:10.1111/fcre.12304

*Kline, M., Tschann, J., Johnston, J., & Wallerstein, J. (1989). Children's adjustment in joint and sole physical custody families. *Developmental Psychology*, 25, 430–438. doi:10.1037/0012-1649.25.3.430

*Laftman, S., Bergstrom, M., Modin, B., & Ostberg, V. (2014). Joint physical custody, turning to parents for emotional support and subjective health: Adolescents in Stockholm Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42, 456–462. doi:10.1177/1403494814526798
JOURNAL OF DIVORCE & REMARRIAGE 279

Lamb, M. (2010). *The role of the father in child development*. New York, NY: Wiley.

*Lee, M. (2002). Children's adjustment in maternal and dual residence arrangements. *Journal of Family Issues*, 23, 671–687. doi:10.1177/0192513X02023005005

*Lodge, J., & Alexander, M. (2010). *Views of adolescents in separated families*. Sydney, Australia: Australian Institute of Family Studies.

*Luepnitz, D. (1986). A comparison of maternal, paternal, and joint custody. *Journal of Divorce & Remarriage*, 9, 1–12. doi:10.1300/J279v09n03_01

McClanahan, S., & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McIntosh, J., & Smyth, B. (2012). Shared time parenting: A matrix for evaluating risk. In K. Kuehnle & L. Drozd (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 156–187). New York, NY: Oxford University Press.

*McIntosh, J., Smyth, B., Kelaher, M., & Wells, Y. L. C. (2010). *Post separation parenting arrangements: Outcomes for infants and children*. Sydney, Australia: Attorney General's Office.
McLanahan, S., & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

*Melli, M., & Brown, P. (2008). Exploring a new family form—The shared time family. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22, 231–269. doi:10.1093/lawfam/ebn002

Meyer, D., Cancian, M., & Cook, S. (2017). The growth in shared custody in the United States: Patterns and implications. *Family Court Review*, 55, 500–512. doi:10.1111/

[fcrc.2017.55.issue-4](#)

Meyer, G. (2001). Psychological testing and psychological assessment. *American Psychologist*, 56, 128–165. doi:[10.1037/0003-066X.56.2.128](#)

Modecki, K., Hagan, M., Sandler, I., & Wolchik, S. (2015). Latent profiles of nonresidential father engagement six years after divorce predict long-term offspring outcomes. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44, 123–136. doi:[10.1080/15374416.2013.865193](#)

*Neoh, J., & Mellor, D. (2010). Shared parenting: Adding children's voices and their measures of adjustment to the evaluation. *Journal of Child Custody*, 7, 155–175. doi:[10.1080/15379418.2010.512230](#)

Nielsen, L. (2011). Shared parenting after divorce: A review of shared residential parenting research. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52, 586–609. doi:[10.1080/10502556.2011.619913](#)

Nielsen, L. (2013). Shared residential custody: A recent research review (Part 1). *American Journal of Family Law*, 27, 61–72.

Nielsen, L. (2014a). Shared physical custody: Summary of 40 studies on outcomes for children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 613–635. doi:[10.1080/10502556.2014.965578](#)

Nielsen, L. (2014b). Wozzles: Their role in custody law reform, parenting plans and family court. *Psychology, Public Policy and Law*, 20, 164–180. doi:[10.1037/law0000004](#)

Nielsen, L. (2017). Re-examining the research on parental conflict, coparenting and custody arrangements. *Psychology, Public Policy and Law*, 23, 211–231. doi:[10.1037/law0000109](#)

*Nilesen, S., Breivik, K., Wold, B., & Boe, T. (2017). Divorce and family structure in Norway: Associations with adolescent mental health. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58, 1–20.

*Pearson, J., & Thoennes, N. (1990). Custody after divorce: Demographic and attitudinal patterns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 233–249. doi:[10.1037/h0079166](#)

Poortman, A., & Gaalen, R. (2017). Shared residence after separation: A review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review*, 55, 531–544. doi:[10.1111/fcre.2017.55.issue-4](#)

[fcrc.2017.55.issue-4](#)

Presson, G. (2016, January 22). Florida family law reform bill bad for kids? *Sun Sentinel*.

Qu, L., & Weston, R. (2010). *Parenting dynamics after separation: A follow up study of parents who separated after the 2006 Family Law Reforms*. Melbourne, Australia: Australian Institute of Family Studies.

280 L. NIELSEN

Qu, L., Weston, R., & Dunstan, J. (2014). *Post separation parenting, property and relationship dynamics after five years*. Melbourne, Australia: Australian Institute of Family Studies.

Rosenthal, R. (1990). How are we doing in soft psychology? *American Psychologist*, 45, 775–777. doi:[10.1037/0003-066X.45.6.775](#)

*Sandler, I., Wheeler, L., & Braver, S. (2013). Relations of parenting quality, interparental conflict, and overnights with mental health problems of children in divorcing families with high legal conflict. *Journal of Family Psychology*, 40, 1–20.

Shadish, W., Cook, T., & Campbell, D. (2001). *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*. New York, NY: Houghton Mifflin.

*Shiller, V. (1986). Joint versus maternal custody for families with latency age boys: Parent characteristics and child adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56, 486–489. doi:[10.1111/j.1939-0025.1986.tb03481.x](https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1986.tb03481.x)

Smyth, B., McIntosh, J., Emery, R., & Howarth, S. (2016). Shared time parenting: Evaluating the evidence of risks and benefits for children. In L. Drozd, M. Saini, & J. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 118–170). New York, NY: Oxford University Press.

*Sodermans, K., & Matthijs, K. (2014). Joint physical custody and adolescents' subjective wellbeing: A personality × environment interaction. *Journal of Family Psychology*, 28, 346–356. doi:[10.1037/a0036713](https://doi.org/10.1037/a0036713)

*Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint physical custody in the Netherlands and the well being of children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 65–82. doi:[10.1080/10502550903423362](https://doi.org/10.1080/10502550903423362)

*Tornello, S., Emery, R., Rowen, J., Potter, D., Ocker, B., & Xu, Y. (2013). Overnight custody arrangements, attachment and adjustment among very young children. *Journal of Marriage and Family*, 75, 871–885. doi:[10.1111/jomf.2013.75.issue-4](https://doi.org/10.1111/jomf.2013.75.issue-4)

Trinder, L. (2010). Shared residence: A review of recent research evidence. *Child and Family Law Quarterly*, 22, 475–498.

*Turunen, J. (2017). Shared physical custody and children's experience of stress. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58, 371–392. doi:[10.1080/10502556.2017.1325648](https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1325648)

*Turunen, J., Fransson, E., & Bergström, M. (2017). Self-esteem in children in joint physical custody and other living arrangements. *Public Health*, 149, 106–112. doi:[10.1016/j.puhe.2017.04.009](https://doi.org/10.1016/j.puhe.2017.04.009)

Vanassche, S., Sodermans, A. K., Declerck, C., & Matthijs, K. (2017). Alternating residence for children after parental separation: Recent findings from Belgium. *Family Court Review*, 55, 545–555.

*Vanassche, S., Sodermans, A., Matthijs, K. S. G., & Swicegood, G. (2013). Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies*, 19, 139–158. doi:[10.5172/jfs.2013.19.2.139](https://doi.org/10.5172/jfs.2013.19.2.139)

Venohr, J., & Kaunelis, R. (2008). Child support guidelines. *Family Court Review*, 43, 415–428. doi:[10.1111/j.1744-1617.2005.00043.x](https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00043.x)

*Wadsby, M., Priebe, G., & Svedin, C. (2014). Adolescents with alternating residence after parental divorce: A comparison with adolescents living with both parents or with a single parent. *Journal of Child Custody*, 11, 202–215. doi:[10.1080/15379418.2014.943448](https://doi.org/10.1080/15379418.2014.943448)

*Westphal, S., Poortman, A., & Van Der Lippe, T. (2015). What about the grandparents?

Children's postdivorce residence arrangements and contact with grandparents. Journal of Marriage and Family, 77, 424–440. doi:10.1111/jomf.12173

Απόδοση στα Ελληνικά

Δημήτρης Καραβασίλης

- Σύνοψη & Εισαγωγή
- Προηγούμενες αναλύσεις των αποτελεσμάτων των παιδιών ΚΦΕ και ΑΦΕ
- Επιλογή των 60 μελετών
- Επισκόπηση των μελετών

Κωνσταντίνος Πασχαλίδης:

- Θετικά αποτελέσματα για παιδιά σε κοινή φυσική επιμέλεια (ΚΦΕ)
- Αντιπροσωπευτικές μελέτες
- Αρνητικά αποτελέσματα για παιδιά ΚΦΕ

Γιάννης Ζαχαράτος:

- Το Α στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση):
Ανατροφή: Ποιότητα έναντι ποσότητας στη σχέση γονέα-παιδιού
- Το Ε στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση): Εισόδημα
- Το Σ στο ΑΕΣ (Ανατροφή-Εισόδημα-Σύγκρουση): Σύγκρουση

Γιώργος Κολυβάς:

- Οι παράγοντες ΑΕΣ: Κατανόηση της αλληλεπίδρασης
- Περιορισμοί των μελετών
- Συμπέρασμα

Η απόδοση του άρθρου στα Ελληνικά έγινε με πρωτοβουλία της ΑΜΚΕ «Ενεργοί Μπαμπάδες για τα δικαιώματα του Παιδιού» με την άδεια της συγγραφέως.